

Waardevolle zorg in Rotterdam

Een zorgethisch
onderzoek

Onderzoek en Business Intelligence

Gemeente Rotterdam

November 2020

‘Waardevolle zorg in Rotterdam’ is een onderzoek van de gemeente Rotterdam en Buurtcirkel. *Buurtcirkel is een initiatief van Pameijer*. Dit project wordt mede mogelijk gemaakt door ZonMw.

Colofon

Gemeente Rotterdam, afdeling Onderzoek en Business Intelligence (OBI)

Datum: 7 september 2021

Auteur(s): Pascal Collard, Susan Brand

Met medewerking van

dr. Alistair Niemeijer, prof. dr. Evelien Tonkens, prof. dr. Carlo Leget en dr. Merel Visse

Vragen: onderzoek@rotterdam.nl

Voorwoord

Waardevolle Zorg in Rotterdam is een onderzoek dat de leefwereld van inwoners als basis neemt en aanstuurt op verbinding, dialoog en het komen tot een gedeeld beeld van passende ondersteuning en de kernwaarden van de Wmo. Het onderzoek bestaat uit vier deelonderzoeken. De inzichten die worden opgedaan uit 1) de casestudie bij Buurtcirkel, 2) de

literatuurstudie naar de betekenis van de term zelfredzaamheid binnen beleid en wat dit betekent voor goede zorg en 3) de documentanalyse van bestaande beleidsdocumenten en onderzoeken binnen de gemeente Rotterdam vormen tezamen de basis voor 4) de responsieve dialoog met inwoners (cliënten), hulpverleners en beleidsmedewerkers.

Waardevolle Zorg in Rotterdam

Observationele casestudie bij de buurtcirkels naar het alledaagse leven van sociaal kwetsbare personen

Literatuurstudie naar de betekenis van de term zelfredzaamheid binnen beleid

Documentanalyse van huidige beleidsrapporten en onderzoeken van de gemeente Rotterdam

Levert input voor

Responsieve dialoog

over dat wat er toe doet voor inwoners die in hun dagelijkse leven afhankelijk zijn van zorg en ondersteuning en voor professionals die deze zorg faciliteren/bieden.

De rapportage die hier voor u ligt, geven de bevindingen weer van het deelonderzoek 'de casestudie bij Buurtcirkel'. In de zomer van 2022 zullen alle deelonderzoeken zijn afgerond en presenteren wij de overkoepelende bevindingen en aanbevelingen.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	6
1.1	Probleemstelling	6
1.2	Vraagstelling	11
2	Methode	12
2.1	Zorgethische onderzoek benadering	12
2.2	Onderzoeksmethode	13
2.3	Onderzoeksetting: De Buurtcirkel	13
2.4	Dataverzameling	13
2.5	Data-analyse	17
2.6	Ethische overwegingen	17
2.7	Kwaliteitscriteria	17
3	Bevindingen	19
3.1	Grenzen aan zelfstandigheid	19
3.2	Gelijkwaardigheid gebeurt samen	22
3.3	Geborgen veiligheid	23
3.4	Betekenisvolle verantwoordelijkheid	25
3.5	Groepsgevoel ontstaat samen	27
4	Discussie	30
4.1	Reflectie op de bevindingen	30
4.2	Meerwaarde van dit type onderzoek	32
4.3	Beperkingen van het onderzoek	32
4.4	Suggesties voor toekomstig onderzoek	32
5	Conclusies	34
	Bijlage A	38
	Bijlage B Toestemmingsformulier	40

1 Inleiding

1.1 Probleemstelling

De Wet maatschappelijke ondersteuning (Wmo) die in 2015 in werking is getreden, definieert zelfredzaamheid als volgt: “in staat zijn tot het uitvoeren van de noodzakelijke algemene dagelijkse levensverrichtingen en het voeren van een gestructureerd huishouden” (Wmo, art. 1.1.1.). De exacte betekenis van zelfredzaamheid voor het leven van mensen in de praktijk wordt uit deze definitie niet geheel duidelijk. Het streven van de overheid is om burgers minder eerste, tweede en derdelijns zorg te laten gebruiken en om ondersteuning informeler te organiseren (Ministerie van VWS, 2018). Met andere woorden, de burger moet zo min mogelijk afhankelijk zijn van professionele zorg (Vosman, 2014).

Het achterliggende idee is daarbij om mensen vanuit het ideaal van de participatiemaatschappij vaker een beroep te laten doen op hun omgeving of netwerk (Movisie, 2015). Dit ideaal brengt een ander

mensbeeld met zich mee, namelijk die van verantwoordelijke en zelfstandige inwoners die zoveel mogelijk voor zichzelf en naasten zorgen (Bredewold, Duyvendak, Kampen, Tonkens & Verplanke, 2018). Ondersteuning beperkt zich vanuit dit perspectief niet tot het een-op-een begeleiden van mensen maar kan ook plaatsvinden via andere initiatieven waar burgers elkaar helpen in hun directe omgeving.

Uit onderzoek van o.a. Hoekstra, De Snoo & Collard (2017), Van der Ham, Den Draak, Mensink, Schyns & Van den Berg (2018) en uit de Startnotie Zorg, Welzijn en Jeugdhulp van de gemeente Rotterdam (2019) blijkt echter dat het gemeentelijk ondersteuningsbeleid niet aansluit op de leefwereld en behoeften van hen die de ondersteuning ontvangen. Dat heeft te maken met een aantal zaken, namelijk dat de zorg niet altijd passend is, dat behoeften verschillen en dat zelfredzaamheid door verschillende partijen verschillend wordt geïnterpreteerd (zie ook Box 1).

Zorg is niet passend

Beleidsmakers willen dat door hun beleid óók kwetsbare personen de juiste passende zorg krijgen en dat lijkt nu niet altijd zo te zijn.

Goede zorg is niet gedefinieerd

De afdeling zorginkoop wil kwaliteitsafspraken maken over goede zorg met zorgaanbieders. Maar dan moeten beiden wel weten wat ze allebei onder goede zorg verstaan.

Zelfredzaamheid wordt verschillend geïnterpreteerd

Zorgverleners willen goede zorg leveren, maar worstelen met de kernbegrippen. Wanneer is iemand zelfredzaam en heeft iemand voldoende eigen kracht?

Behoeften verschillen

Voor cliënten kan hun ondersteuningsbehoefte anders zijn dan dat de gemeente of zorgverlener denkt.

Een voorbeeld: een cliënt wil haar bad vervangen door een aangepaste douche, omdat zij niet meer in staat is om in bad te stappen. De cliënt krijgt van de Wmo-consulent te horen dat daar geen financiële vergoeding voor mogelijk is, maar dat cliënt wel een traplift kan laten installeren. Dat is namelijk wel mogelijk binnen het systeem.

Een ander voorbeeld: voor een cliënt is zelfredzaam zijn het kunnen participeren door het doen van vrijwilligerswerk, ook al heeft hij daardoor ondersteuning in de huishouding nodig (een kenmerk van niet-zelfredzaamheid volgens het beleid).

Box 1 De ervaren problemen bij de betrokkenen bij de Wmo (gemeente Rotterdam, 2019; Hoekstra, De Snoo & Collard, 2017)

Doordat de Wmo uitgaat van eigen kracht en ondersteuning vanuit het informele netwerk, veronderstelt het een zekere vriendschap tussen burgers (cf. 'civic friendship', Vosman, 2014, p.126) en warme contacten tussen inwoners (Bredewold et al, 2018). Verantwoordelijkheid wordt binnen de Wmo primair beschouwd wordt als een verplichting die voortkomt uit de relatie met anderen (bijvoorbeeld: "omdat jij mijn partner bent, moet *jij* voor mij zorgen). Uit diverse eerdere studies blijkt echter dat lang niet iedereen een netwerk of omgeving heeft waarop teruggevallen kan worden (o.a. Bredewold et al., 2018, Hoekstra, De Snoo & Collard, 2017). Bovendien kunnen mensen zich schamen voor de afhankelijke positie waarin zij zich bevinden en willen ze geen hulpvraag doen op hun vrienden en familie (Bredewold et al., 2018). Daarnaast is het de vraag in hoeverre een eventueel netwerk deze belasting aan kan, zeker waar het mantelzorgers betreft (Jansen, Werkman & Francke, 2016).

Kloof tussen beleid en alledaagse zorg

Tonkens & De Wilde (2013) constateren dat de kloof tussen beleid en alledaagse zorg te groot is. Ten grondslag aan deze kloof liggen twee verwachtingen waaraan niet voldaan kan worden: 1) de overheid verwacht van inwoners dat zij de vaardigheden hebben om te participeren, terwijl ze daar niet of onvoldoende over beschikken, en 2) inwoners die (willen)

deelnemen, verwachten hierbij samenwerking of ondersteuning van organisaties en de overheid, terwijl dat veelal ontbreekt. Ook op gemeenteniveau is de kloof zichtbaar: het ondersteuningsbeleid van de gemeente Rotterdam komt niet altijd overeen met de leefwereld en behoefte van de cliënten die deze ondersteuning ontvangen (Hoekstra, De Snoo & Collard, 2016). Zo laat onderzoek uit 2016 zien dat er bij de zorg en ondersteuning van Wmo-gebruikers nog onvoldoende rekening wordt gehouden met hun beleving en leefwereld (Hoekstra, De Snoo & Collard, 2016). Ondersteuning die rekening houdt met de unieke situatie van de zorgvrager, door aan te sluiten bij zijn/haar leefwereld en waarden, heeft een positief effect op het welzijn. De alledaagse realiteit van de meeste zorgbehoevenden wordt namelijk gekenmerkt door kwetsbaarheid en lijden ('het leven *doorkomen*', zoals Vosman (2014) dat omschrijft) en het niet kunnen voldoen aan die verwachtingen maakt de situatie voor hen erger.

In de Startnotie Zorg, Welzijn en Jeugdhulp van de gemeente Rotterdam (2019) wordt gesteld dat er onvoldoende zicht is op de leefwereld van kwetsbare Rotterdammers en dat het systeem er niet in slaagt om de passende ondersteuning te bieden. De letterlijke tekst uit de Startnotitie wordt weergegeven in Box 2.

“Twee groepen kwetsbare Rotterdammers lopen nog te vaak vast in het huidige systeem:

- 1. Rotterdammers die niet goed kunnen meedoen door structurele, kwetsbare factoren, zoals een licht verstandelijke beperking of dementie. Zij hebben blijvende, lichte professionele ondersteuning en aanvullende informele hulp nodig.*
- 2. Rotterdammers met een opeenstapeling van verschillende, zeer complexe problemen op verschillende levensgebieden, zoals bijvoorbeeld een zorgvraag gecombineerd met dakloosheid of een onveilige thuis-situatie, armoede en/of schulden*

Deze groepen Rotterdammers krijgen niet altijd de zorg die ze nodig hebben. Omdat we niet de juiste vragen stellen, bijvoorbeeld. Of omdat we hen simpelweg niet of niet goed kennen. Omdat het systeem te versnipperd werkt. Of te traag is voor hun specifieke hulpvraag. Of omdat we niet het juiste aanbod hebben of dat te kort inzetten. Daar kan geen individuele hulpverlener iets aan doen; het is een samenspel van veel factoren in een complex en nieuw systeem, waarin we nog elke dag leren. Dit wil niet zeggen dat we het accepteren. De zorg aan deze groep moet beter en slimmer. Dat gaan we organiseren.” (p.14)

Box 2 De beperkingen van het huidige zorg- en ondersteuningsbeleid van de gemeente Rotterdam (gemeente Rotterdam, 2019)

Ook uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (2017) blijkt dat bij een vijfde tot een kwart van de mensen die zich bij gemeenten melden, problemen rondom ondersteuning en huishoudelijke hulp onvoldoende worden opgelost. Men heeft nog geen werk, opleiding of vrijetijdsbesteding buitenshuis. Een deel blijft eenzaam en het lukt hen niet om zinvolle invulling te geven aan de dag. Wmo-adviseurs ervaren regelmatig een kennistekort over bepaalde doelgroepen, zoals mensen met psychische problemen en met een licht verstandelijke beperking, waardoor er niet goed aangesloten wordt op zorgvragen (Sociaal en Cultureel Planbureau, 2017). En de Rekenkamers van de G4 stellen dat de gemeenten en de hulpverlening te kort schiet in het bieden van passende opvang en zorg (Parool, 24 mei 2018). De wijze waarop Wmo-adviseurs zelfredzaamheid interpreteren is divers en sluit vaak niet aan bij de hulpvragen van de burgers (Boot, Bovens, Engbersen, Hirsch Ballin & De Visser, 2017). Daarbij is er een verschil tussen wat de burger zelf verstaat onder zelfredzaamheid, welke verwachtingen de maatschappij aan hen stelt en of hij deze wel kan waarmaken (Tonkens & Duyvendak, 2018).

Leefwereld betrekken bij beleidsontwikkeling

Gemeenten vinden het erg complex om de leefwereld van kwetsbare groepen te betrekken bij beleid (Verbeek, Werfhorst, Salome et al., 2018). Sinds 2015 hebben gemeenten de opdracht om inwoners te betrekken bij de Wmo. Maar deze participatie blijft veelal beperkt tot vertegenwoordiging door adviesraden, waarin kwetsbare inwoners nauwelijks of indirect vertegenwoordigd worden (Verbeek, Werfhorst, Salome et al., 2018). Zo sluiten gemeenten onbedoeld inwoners uit van beleidsparticipatie en wordt de leefwereld van deze groep niet meegenomen in beleidsontwikkeling.

Dit onderzoek beweegt zich tussen de systeemwereld en de leefwereld. Habermas beschrijft in zijn theorie dat de systeemwereld en leefwereld elk hun eigen logica hebben (Habermas, 1984). De systeemwereld is formeel, hiërarchisch en gestoeld op professionele en wetenschappelijke kennis. De systeemwereld draait om het vinden van een zo'n groot mogelijke output tegen zo laag mogelijke kosten en met zo min mogelijk tijd. De systeemwereld is te zien als een economisch model. De leefwereld

daarentegen draait om het persoonlijke, is gegrond in ervaringskennis en is gericht op communicatie en op zin- en betekenisgeving. De handelingsoriëntatie van mensen in een systeemwereld is strategisch en politiek en gaat om het bereiken van resultaten. Het handelen in de leefwereld is gericht op betekenisgeving en wederzijds begrip. Volgens Habermas (1984) heeft de moderniteit ervoor gezorgd dat de twee werelden min of meer los van elkaar zijn komen te staan. Het is een probleem dat op het moment dat de systeemwereld te veel gaat overheersen persoonlijke zingeving en moraliteit worden ondermijnd (Kunneman, 2007). Het ontbreken van ervaringskennis over mensen met een verstandelijke beperking (en andere kwetsbare groepen) bij beleidsmakers brengt dit gevaar met zich mee.

Ambigüiteit van zelfredzaamheid

In de literatuur bestaan verschillende definities voor de term zelfredzaamheid. Ook wordt er onderscheid gemaakt tussen de ‘zelfregie’ en ‘regie buiten je zelf’. Zelfregie wordt door Van den Brink (2013) gedefinieerd als zeggenschap over je eigen leven en ondersteuning, ‘regie buiten je zelf’ is het tegenovergestelde. Wat definities over zelfredzaamheid allemaal gemeen hebben, is dat het gaat om een aantal eigenschappen of ‘hulpbronnen’ van individuen die hen kan helpen bij het oplossen van problemen (Movisie, 2020), hen veerkrachtig maakt bij tegenslagen of rampen, of hen ondersteunt bij deelname aan de samenleving. Volgens de gemeente is dit laatste ook het overkoepelende doel van het Rotterdamse sociale beleid (Gemeente Rotterdam, 2019). Gemeente Rotterdam werkt met de volgende definitie van zelfredzaamheid: *“Zelfredzaamheid is het vermogen om zich te kunnen redden in de huidige situatie op een bepaald levensdomein, eventueel met hulp van huisgenoten, sociaal netwerk of een vrijwilliger en/of door gebruik te maken van voorzieningen die in de wijk of stad beschikbaar zijn. Eigen kracht, een combinatie van persoonlijke capaciteiten en het sociale netwerk dat is opgebouwd, is daarbij het uitgangspunt”* (gemeente Rotterdam, 2016, p. 40). Van der Ham et al. (2018) stelt in haar

onderzoek echter dat zelfredzaamheid door uitvoerders van het Wmo-beleid verschillend geïnterpreteerd wordt. Verder is het streven naar zelfredzaamheid voor sommige kwetsbare Rotterdammers niet realistisch, aangezien een grote groep kwetsbare Rotterdammers chronische (multi-)problematiek heeft en een zekere ondersteuningsbehoefte blijft hebben – zo blijkt uit onderzoek (o.a. Hoekstra, De Snoo & Collard, 2016; Kennisnotitie Zelfredzaamheid, 2019); Rotterdamse Rekenkamer, 2018; De Roo, Jagtenberg, Boom & Vrielink, 2019). Ook door andere auteurs wordt het centraal stellen van zelfredzaamheid als uitgangspunt geproblematiseerd, omdat het drie acties tegelijk betekent: zelfstandig mee kunnen doen, eigen netwerk kunnen inschakelen en professionele hulp vragen (Bredewold et al., 2018; Tonkens & Duyvendak, 2018; Tonkens, 2014). Bredewold et al. (2018) stelt dat zelfredzaamheid vaak gelijkgesteld wordt aan onafhankelijkheid, waardoor afhankelijkheid impliciet negatief geformuleerd wordt. Het is dus ongewenst om hulp te vragen, omdat je je dan afhankelijk opstelt. Zorg vragen en ontvangen gaat echter altijd gepaard met een bepaalde mate van afhankelijkheid en kwetsbaarheid van anderen (Van Heijst, 2008).

Zelfredzaam zijn suggereert dus dat je ondersteuning krijgt van anderen via je netwerk. Maar ook hier is nog onvoldoende duidelijk hoe deze ondersteuning concreet vorm krijgt en wat dit betekent voor de betrokkene zelf. Uit onderzoek van de Rotterdamse Rekenkamer (2018) komt naar voren dat het niet aannemelijk is dat de gemeente er de komende jaren in zal slagen om de inzet op eigen kracht en eigen netwerk te vergroten en hiermee professionele inzet kan verminderen of voorkomen. Redenen die hiervoor worden genoemd zijn dat de problematiek vaak zo ver gevorderd is dat professionele inzet nodig, het feit dat mensen met een licht verstandelijke beperking structurele professionele ondersteuning nodig hebben en cliënten vaak niet beschikken over een netwerk om de hulpvraag op te lossen. Het via de hulpverlening inzetten op het sociale netwerk is juist bij meer kwetsbare mensen lastiger te realiseren.

Buurtcirkels

Een van de manieren waarop het sociaal netwerk van kwetsbare mensen verbreed zou kunnen worden, is via een zogeheten 'Buurtcirkel'. Het idee van Buurtcirkel is dat deelnemers via Buurtcirkel leren om zelfredzamer te worden en een netwerk op te bouwen. Het is erop gericht om meer flexibele, duurzame en lange termijn zorg en ondersteuning aan te bieden (Buurtcirkel, 2020). De eerste Buurtcirkel werd opgezet in Rotterdam in 2013 door Pameijer. Landelijk zijn er op dit moment zo'n zeventig Buurtcirkels actief. Buurtcirkel is gebaseerd op het 'KeyRing Support Networks' concept uit het Verenigd Koninkrijk (Fox, 2011; Bowers et al., 2013). Oorspronkelijk werd Buurtcirkel vooral gebruikt om een sociaal netwerk te creëren voor mensen met een verstandelijke beperking of psychische aandoening. De aanpak van Buurtcirkel werkt vanuit de visie van 'Community Support' en 'Supported Living' (Heijs, 2015). Het idee vanuit deze visie is om mensen in staat te stellen met behulp van hun sociale netwerk een oplossing te vinden voor hun problemen (Movisie, 2020).

Sommige gemeenten kiezen ervoor om Buurtcirkel als algemene voorziening te financieren waardoor deelnemers geen/ beperkte (zorg-)indicatie nodig hebben om deel te nemen. Bij andere gemeenten is dat wel nodig. De gemeente Rotterdam geeft ieder jaar subsidie aan Pameijer voor Buurtcirkel (Van Rijswijk, 2020). Van deze subsidie kunnen er ieder jaar twee nieuwe Buurtcirkels worden opgestart. Een streven is dat Buurtcirkels na een jaar financieel zelfstandig zijn (in de praktijk lukt het niet altijd om dit te realiseren). Er zijn vijf tot negen cliënten met een (Wmo-)indicatie nodig om een Buurtcirkelcoach te kunnen bekostigen. Er kan hiernaast nog een aantal deelnemers aansluiten zonder indicatie. Sommige gemeenten kiezen ervoor om een Buurtcirkelcoach zelf in te kopen en maken deze onderdeel van de algemene voorzieningen (bijvoorbeeld via de vraagwijzer of standaard in het wijkteam). Buurtcirkel is dan een collectieve voorziening waarbij de deelnemers geen Wmo-indicatie nodig hebben. Het voordeel van deze keus is dat dit Buurtcirkel

toegankelijker maakt. Buurtcirkel kan zo een laagdrempelige voorziening zijn voor mensen wiens netwerk (plotseling) is weggevallen. Bij de huidige manier van financieren, is eerst een Wmo-indicatie nodig voordat mensen kunnen deelnemen. Veel deelnemers van Buurtcirkel zijn al in zorg en hebben al een Wmo-indicatie.

Er zijn de afgelopen jaren diverse buitenlandse en binnenlandse onderzoeken gedaan naar Buurtcirkel. De onderzoeken uit het buitenland waren van beperkte omvang en sluiten niet altijd goed aan bij de Nederlandse situatie. Het grootste onderzoek in Nederland is gedaan door Movisie. Uit dit onderzoek blijkt dat deelname aan Buurtcirkel leidt tot actieve sociale netwerken waardoor deelnemers zich meer gewaardeerd en veiliger voelen (Risbo, 2017). Dit zorgt ervoor dat zij een hogere kwaliteit van leven ervaren. Ook kan volgens het onderzoek deelname aan Buurtcirkel zorgen voor een besparing van meer dan 90% van de zorgkosten. Een ander voordeel is dat er minder druk op mantelzorgers komt te liggen en er minder vereenzaming is doordat Buurtcirkel zorgt voor een actief sociaal netwerk. Uit het onderzoek komt ook een aantal succesfactoren voor het laten slagen van Buurtcirkel naar voren. Zo blijkt dat een belangrijke succesfactor van Buurtcirkel de 'kartrekkers' in de groep zijn, een aantal actieve deelnemers die andere deelnemers stimuleert om mee te doen (Risbo, 2017). Een andere succesfactor is een diverse samenstelling van de groep waarbij variatie is wat betreft man-vrouw verhouding, leeftijd en achtergrond van de deelnemers. Omdat Buurtcirkel ook beschouwd kan worden als een zorgpraktijk (het vereist aandacht en

verantwoordelijkheid ten opzichte van elkaar en de acceptatie en vermogen om in te spelen op de veranderende behoeften en verlangens van de deelnemers) is er in dit onderzoek voor gekozen om de setting van 'Buurtcirkel' nader te onderzoeken.

1.2 Vraagstelling

De vraag die in dit onderzoek centraal staat, is: *“Hoe ziet zelfredzaamheid er voor kwetsbare Rotterdammers uit in een Buurtcirkel en hoe verhoudt dit zich tot het realiseren van de belangrijkste uitgangspunten van de Wmo?”*

In deze rapportage wordt de volgende terminologie gehanteerd:

(Sociaal) kwetsbare Rotterdammers*: bewoners die verminderd of niet zelfredzaam zijn

Buurtcirkel: Een woonondersteuningsaanbod van Pameijer, de setting van dit onderzoek

Deelnemer: Een wijkbewoner die deelneemt aan de Buurtcirkel

Vrijwilliger: Een wijkbewoner die als vrijwilliger een begeleidende rol heeft in de Buurtcirkel

Buurtcirkelcoach: Een professional van Pameijer die de Buurtcirkel begeleidt

De deelnemers, vrijwilligers en Buurtcirkelcoaches zijn respondenten van het onderzoek.

Een van de buurtcirkels bevindt zich in Capelle aan den IJssel. De bevindingen in dit onderzoek gaan over kwetsbare Rotterdammers en Capellenaren. Voor de leesbaarheid spreken we over kwetsbare Rotterdammers in dit rapport.

2 Methode

“Ik kom in de kamer en zie drie mannen op een rij met een aardappelschilmesje aard-appels schillen. Leuk gezicht. Voelt gezellig aan. En voor mij ook niet meer spannend, tsja, ik voel me thuis.” (Veldaantekening onderzoeker)

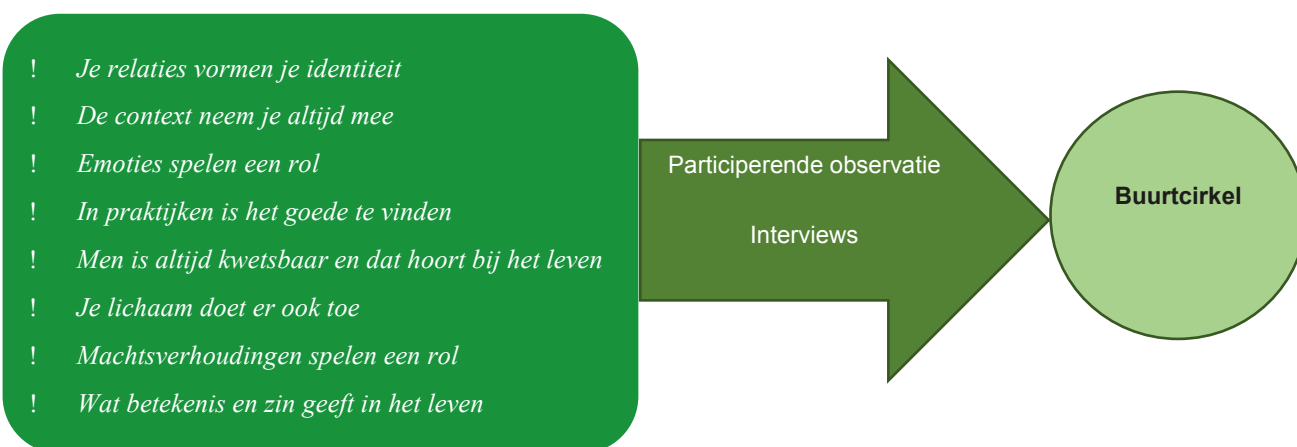
2.1 Zorgethische onderzoek benadering

De lens die wordt gebruikt om naar de data te kijken, wordt gevormd door de zorgethiek (Gilligan, 1982; Tronto, 1993; 2013; Kittay, 1999; Walker, 2007). De zorgethiek is een interdisciplinair veld van onderzoek dat gedreven wordt door maatschappelijke vragen (Leget, Van Nistelrooij, Visse, 2017). De aanname is dat *het goede om te doen*, morele kennis, begrepen kan worden in praktijken. Zorg wordt gezien als een sociaalpolitieke praktijk die voortdurend wordt vormgegeven door de mensen die binnen die praktijk wonen en werken (Visse & Abma, 2018). Zorg wordt gedefinieerd als alles wat mensen doen om hun 'levensondersteunende web' te onderhouden en te herstellen om hun leven zo goed mogelijk te leven (Tronto & Fisher, 1990). Zorgethici zoeken passende antwoorden op maatschappelijke vragen en uitdagingen, zoals de zorg voor ouderen, gehandicapten en chronisch zieken. Idealiter wordt dat gedaan op een democratische, betrekken de manier: de mensen wiens belangen in gevaar komen,

worden uitgenodigd om hun behoeften, ervaringen, perspectieven en zorgen te uiten (Visse & Abma, 2018). Een belangrijk kenmerk van zorgethiek is het begrijpen van de insider-perspectieven van de deelnemers en andere belanghebbenden. In dit opzicht besteedt de onderzoeker aandacht aan vele wederzijds beïnvloedende factoren die het beleid en de context vormen, zoals de geschiedenis, de organisatie en cultuur waarin het is ingebed, de politieke dynamiek en het klimaat, en de sociale interacties en relaties tussen belanghebbenden (Visse & Abma, 2018).

Zorgethiek is ook nauw verbonden aan politiek (Tronto, 2013; Kittay, 1999; Visse, Abma & Widdershoven, 2015; Engster, 2007). We erkennen dat de mensen in een samenleving onderling afhankelijk, kwetsbaar en verstrikt zijn in asymmetrische relaties en op zinvolle manieren met elkaar moeten omgaan. Zorgethici erkennen dat we allemaal geboren zijn in een staat van afhankelijkheid en afwisselend zorg geven en ontvangen gedurende ons hele leven (Visse & Abma, 2018).

Concreet betekent dit dat de onderzoekers gevoelig zijn voor specifieke richtinggevende begrippen bij het observeren van de praktijk van de Buurtcirkel. Deze inzichten worden weergegeven in Fig. 1.

Figuur 1. De lens waardoor de onderzoekers keken tijdens de participerende observatie bij de Buurtcirkel en interviews met de deelnemers

2.2 Onderzoeksmethode

De onderzoeksmethode die gehanteerd wordt, is participerende observatie (De Bil, 2007, p.14; Maso & Smaling, 2004). Dit houdt in dat de onderzoekers deelnemen aan de onderzoekssetting die zij observeren, in dit geval Buurtcirkels. Participerende observatie is een onderzoeksmethode die geschikt is om de complexiteit van een situatie in kaart te brengen met oog voor diepgang en detail (Patton, 2014). De onderzoeker stelt zich hierbij op als ‘*participant observer*’ die als buitenstaander sommige elementen van het leven van het leven van de deelnemers vastlegt (Bernard, 2006). Een voordeel van deze methode is dat de onderzoeker van binnenuit levensgeschiedenissen te weten komt, rituelen van de groep leert kennen en met deelnemers kan praten over gevoelige onderwerpen (Bernard, 2006). Juist in de setting van Buurtcirkel waar deelnemers zich niet allemaal goed verbaal kunnen uitdrukken en zich niet direct openstellen leent participerende observatie zich goed om een vertrouwensband met de deelnemers op te bouwen. Een voordeel van participerende observatie gedurende een langere tijd is dat het de ‘reactiviteit’ van mensen vermindert (het feit dat mensen zich anders gaan gedragen als ze weten dat ze worden bestudeerd) (Bernard, 2006).

Het betreft ongestructureerde (niet-systematische) observatie omdat van tevoren niet precies bekend was welke informatie gezocht werd, wat belangrijk is in deze praktijk en hoe deze te observeren. We waren vooraf slechts gericht op thema’s als betekenis en waarden (De Bil, 2007; Migchelbrink, 2019). De observaties zijn onverhuld, dat wil zeggen dat de onderzoekers van tevoren kenbaar hebben gemaakt dat ze vanuit hun onderzoeksfunctie aanwezig zijn. Van tevoren is daar toestemming voor gevraagd aan de betrokkenen. Ten slotte gaat het hier om directe observatie, dat inhoudt dat de onderzoekers fysiek aanwezig waren bij Buurtcirkels.

De participerende observaties zijn aangevuld met semigestructureerd interviews met een aantal vrijwilligers en deelnemers van Buurtcirkel (zie paragraaf 2.4).

2.3 Onderzoeksetting: De Buurtcirkel

Het onderzoek is uitgevoerd in de setting van ‘Buurtcirkel’, een vorm van woonondersteuning voor kwetsbare mensen. Een Buurtcirkel is een groep mensen die bij elkaar in de wijk woont en in meer of mindere mate ondersteuning nodig heeft in het dagelijkse leven (Pameijer, 2020). In een Buurtcirkel zitten zes tot twaalf mensen die samen een groep vormen en elkaar helpen bij dagelijkse dingen of samen iets gezelligs doen. Als deelnemer van Buurtcirkel bepalen mensen zelf hoe ze elkaar ondersteunen. In de Buurtcirkel krijgt men ook ondersteuning van een Buurtcirkelcoach bij ondersteuningsvragen die deelnemers (nog) niet alleen kunnen regelen. Bij Buurtcirkel is ook een vrijwilliger aanwezig, die in dezelfde buurt woont en soms voormalig deelnemer is. Hij of zij is het aanspreekpunt en kan de deelnemers wegwijs maken in de buurt.

2.4 Dataverzameling

Voor de verzameling van onze data maken we gebruik van participerende observaties aangevuld met semigestructureerde interviews, zoals weergegeven in Figuur 1.

Figuur 1. De onderzoeksmethoden en activiteiten van het onderzoek.

Participerende observaties

Een uitgangspunt bij de observaties was om de natuurlijke setting zo min mogelijk te verstoren. Door als onderzoekers ‘mee te doen’ ontstaat er sneller vertrouwen vanuit de Buurtcirkeldeelnemers en kan er meer gesproken worden van een ‘natuurlijke setting’ zoals de studie tracht te onderzoeken. Onderzoekers participeerden om die reden tijdens de observaties bij activiteiten als boodschappen doen, koken, afwassen en het onderlinge gesprek met de deelnemers. De uitvoerende onderzoekers (PC en SB) zijn hier zowel observator als deelnemer aan Buurtcirkels. Het meedoen als deelnemer levert een perspectief van binnenuit op (*emic* perspectief) (Naaeke, Kurylo, Grabowski, Linton & Radford, 2011). Vanuit het binnen-perspectief kan het beste de leefwereld van de deelnemers begrepen worden. Een risico van ‘*going native*’ is dat er in de loop van de tijd minder vanuit een buitenstaander naar Buurtcirkel kan worden gekeken (Bernard, 2006). Het is onmogelijk om via participerende observatie als onderzoeker objectief te zijn. Het is daarom wel belangrijk om als onderzoeker bewust te zijn van de ideeën en waarden die de observaties kunnen beïnvloeden (Bernard, 2006). Om die reden is het belangrijk om als onderzoeker aantekeningen bij te houden en te reflecteren op onze eigen ervaringen.

Dit is in deze setting niet vanzelfsprekend, zo blijkt uit een van de veldaantekeningen van de onderzoeker:

“Er gaat van alles door mij heen, van alles dat ik wil onthouden, maar het voelt niet goed om mijn notitieboekje erbij te pakken. Het voelt ongemakkelijk om iets op te schrijven. Sommigen zitten af en toe op hun mobiel, dus besluit ik dat ook te doen om korte aantekeningen te maken. Maar, toch voelt dit onbeleefd.” (Veldaantekening onderzoeker)

Er is bewust voor gekozen geen observatieprotocollen te gebruiken om open te blijven staan voor opvallende gebeurtenissen. Wel houden de onderzoekers de hoofdvraag en het doel van het onderzoek in hun achterhoofd. Ze letten op de omgang, communicatie en wisselwerking tussen betrokkenen in de Buurtcirkel. Ook worden de gespreksonderwerpen en activiteiten genoteerd.

Gedurende het onderzoeksproces werd besloten ook de gesprekken uit de WhatsAppgroepen mee te nemen. Ook als deelnemers niet aanwezig zijn tijdens een Buurtcirkel-avond communiceren zij met elkaar via de WhatsAppgroep. Daarnaast namen de

WhatsAppgroep en videobijeenkomsten de functie van de fysieke Buurtcirkelbijeenkomsten over ten tijde van de COVID-19-maatregelen:

“Ik zal contact met jullie houden over hoe het met je gaat en wat je nodig hebt. Jullie kunnen ook zelf met elkaar contact houden he, via de app of bellen [...] We moeten even voor elkaar zorgen (op gepaste afstand dan).” (WhatsAppbericht Buurtcirkel-coach)

De WhatsAppgroep vormt een belangrijk platform voor communicatie tussen deelnemers en om die reden is deze meegenomen in het onderzoek. De onderzoekers beschrijven in verslagen wat er allemaal ter tafel komt in de WhatsAppgesprekken.

Na afloop van iedere bijeenkomst maakten de onderzoekers een observatieverslag dat bestaat uit observaties en hun reflectie daarop. Er werd gebruik gemaakt van verschillende memo's, reflectieve, methodische en inhoudelijke aantekeningen (Bernard, 2006). Door deze memo's snel uit te werken is de informatie het meest actueel en betrouwbaar. Deze aantekeningen werden gerangschikt op inductieve wijze naar verschillende thema's (thematische analyse). De onderzoekers keken deze analyse van elkaar na. Tevens bespraken de onderzoekers hun reflecties met elkaar. Door dezelfde data door twee onderzoekers te laten checken (interbeoordelaars-betrouwbaarheid), werd gebruik gemaakt van triangulatie wat de kwaliteit van de analyse versterkt.

De onderzoekers waren open over hun bedoelingen met de observaties. Tijdens de eerste bijeenkomst zijn het onderzoek en de aanwezigheid bij Buurtcirkel uitgelegd. Het winnen van vertrouwen is juist bij deze doelgroep van belang. De cliënten zijn snel wantrouwig tegenover nieuwe gezichten, vooral als deze vanuit officiële instanties komen. Dit leidde soms tot onzekerheid bij de onderzoekers. Achteraf blijkt echter dat deze onzekerheid totaal onnodig was. De deelnemers ontvingen de onderzoekers vriendelijk en waren geïnteresseerd. De eerste twee keren bij een Buurtcirkel waren de onderzoekers wat terughoudend en zoekend, maar al snel werd

deze houding omgezet in een ontspannen, actieve houding.

Interviews

Tijdens het onderzoek zijn er verschillende diepte-interviews gehouden die niet van tevoren gepland zijn. Enkele van deze interviews waren informeel, zij vonden plaats tijdens het veldwerk en ontstonden spontaan tijdens de interactie tussen de onderzoeker en de persoon in het veld (Evers, 2007, p.11). Deze interviews hadden een open karakter. Als onderdeel van het iteratieve proces, werd per stap gekeken welke betrokkenen belangrijk zijn om te spreken. Sommige interviews werden voorbereid aan de hand van een topiclijst (welke topics op dat moment van toepassing zijn). De interviews met deelnemers werden in afstemming met hen bepaald. Interviews vonden plaats op een locatie naar keuze van de deelnemer, zoals thuis of bij een Buurtcirkel. In eerste instantie kozen de onderzoekers ervoor om het gesprek op te nemen met een audiorecorder, maar dit bleek averechts te werken. Om de drempel laag te houden voor de deelnemer en de sfeer informeel te houden, is besloten hiervan af te zien.

Tijdspad

Twee onderzoekers observeerden gedurende een periode van een half jaar in vier verschillende Buurtcirkels. Elke onderzoeker nam twee Buurtcirkels op zich. Onderzoeker 1 was om de week aanwezig bij Buurtcirkel A en Buurtcirkel B. Onderzoeker 2 was aanwezig bij Buurtcirkel C en Buurtcirkel D. De Buurtcirkels liggen verspreid over Rotterdam en zijn verschillend in samenstelling. Zij bestaan uit zes tot vijftien deelnemers. Eén Buurtcirkel bestaat volledig uit mannen. Bij andere Buurtcirkels zijn er zowel mannen als vrouwen. Over het algemeen zijn er meer mannelijke als vrouwelijke deelnemers. De leeftijden van de deelnemers van de Buurtcirkels variëren van begin 20 tot begin 70. Deelnemers variëren in zelfstandigheid. Sommige deelnemers wonen zelfstandig, anderen wonen begeleid of in een groepssetting. Sommige deelnemers zijn eenzaam, verslaafd of kampen met een depressie, anderen hebben een licht verstandelijke beperking, psychische of psychiatrische problemen.

De deelnemers van Buurtcirkel krijgen (bijna) allemaal ondersteuning vanuit Pameijer. In principe moeten zij een indicatie hebben om aan Buurtcirkel te mogen deelnemen. In de praktijk is er ook ruimte voor enkele deelnemers zonder indicatie om deel te nemen. Buurtcirkelavonden vinden wekelijks of om de week plaats in een buurthuis of locatie van Pameijer, maar kunnen ook bij iemand thuis worden gehouden.

Bij twee Buurtcirkels wordt er iedere week (of één keer in de twee weken) samen gekookt, bij de

andere twee komt men alleen samen. Bij sommige Buurtcirkels is de coach altijd aanwezig, bij andere Buurtcirkels komt deze slechts één keer in de zes weken langs. Bij iedere Buurtcirkel is altijd (minimaal) een vrijwilliger aanwezig tijdens de avonden. De deelnemers krijgen buiten de Buurtcirkelavond ook bezoek van de coach bij hen thuis. Voor sommigen is dit iedere week, voor anderen slechts af en toe. Tabel 1 geeft de karakteristieken van de vier Buurtcirkels weer.

Tabel 1. Karakteristieken van de vier Buurtcirkels

	Buurtcirkel A	Buurtcirkel B	Buurtcirkel C	Buurtcirkel D
Begeleiding	Coach, 1 vrijwilliger	2 vrijwilligers, coach op afstand	1 vrijwilliger (oud-deelnemer), coach op afstand	Voorheen 1 vrijwilliger, nu geen vrijwilliger (wel vrijwilliger van het buurthuis)
Deelnemers	9, waarvan 4 altijd aanwezig. 6 man, 3 vrouw 25-63 jaar	7, waarvan 4 altijd aanwezig. Allen zijn man. 28-73 jaar	9, waarvan 5 altijd aanwezig zijn, 6 man, 3 vrouw (24-53 Jaar)	9, waarvan 5 altijd aanwezig zijn, 7 man, 2 vrouw (26-65 Jaar)
Locatie	Huis van de Wijk	Huis van de Wijk	Ene week locatie van Pameijer, andere week bij iemand thuis	In het buurthuis
Fysieke ruimte	Kunst aan de muur, grote ramen met uitzicht op de straat	Huiskamergevoel, met grote tafel en een zithoekje	Knusse huiskamer bij iemand thuis	Atelier met een podium met een barretje
Activiteit	Boodschappen doen, koken, afwassen	Koken of koffie-uurtje	Koffie en thee	Koken, samen eten
Duur	2½ uur	2 of 1 uur	2 uur	2 uur
Ontstaan	Begin 2019	2015	2018	2015
Gedeeld kenmerk	Ervaringen met depressie	Verslavings-problematiek	Niet specifiek	Niet specifiek
Coach aanwezig	Elke keer	Eens per 6 weken	Eén keer in de maand	Ongeveer één keer in de maand

2.5 Data-analyse

De analyse begint al tijdens de dataverzameling. Het materiaal vanuit de observaties, WhatsAppberichten, reflecties en interviews zijn geanalyseerd middels een inductieve inhoudsanalyse (Baarda, De Goede & Teunissen, 2009). Bij een inhoudsanalyse worden de transcripten gecodeerd. Voor deze analyse zijn de fasen van open, axiaal en selectief coderen doorlopen (Boeije, 2005). Tijdens de eerste fase, het open coderen, wordt elk observatie- en interviewverslag grondig gelezen om een algemeen idee van de inhoud te krijgen. Elk zinvol fragment wordt in de tekst onderstreept en vervolgens gelabeld. Tijdens het axiaal coderen staat het clusteren van de fragmenten centraal. De codes worden vergeleken en verbonden aan andere codes met een aanverwante betekenis. De clusters van codes zorgen ervoor dat de onderzoeker vanuit een groter abstractieniveau kan reflecteren op de data. In de laatste fase, het selectief coderen, worden de geclusterde fragmenten verder ingedeeld in overkoepelende subcategorieën. De subcategorieën zijn vervolgens geclusterd in hoofdcategorieën, die tevens structuur geven aan deze rapportage.

2.6 Ethische overwegingen

De deelnemers zijn aan het begin van onze observaties geïnformeerd over het doel en de werkwijze van het onderzoek. Het toestemmingverklaringsformulier bevat tevens een korte uitleg over het onderzoek (zie bijlage 1). De coaches van de Buurtcirkels hebben eerst aan hun groepen het onderzoek uitgelegd en gevraagd of de onderzoekers langs mogen komen om kennis te maken. Tijdens die kennismaking hebben we onderzoekers het onderzoek uitgebreid uitgelegd. De data afkomstig uit de observaties en interviews worden alleen meegenomen in de analyse na expliciete toestemming. In de analyse wordt er geanonimiseerd. Er worden pseudoniemen gebruikt en direct herleidbare informatie wordt achterwege gelaten. Ook de data uit de appgroep wordt geanonimiseerd. Tijdens het gehele onderzoek zal rekening worden gehouden met de doelgroep. Er wordt geprobeerd om zoveel mogelijk af te tasten en aan te sluiten bij de deelnemers. Het uiteindelijke

eindproduct (een publieksversie van deze rapportage) wordt zoveel mogelijk met de deelnemers gemaakt en voorafgaand aan de publicatie wordt het eindproduct aan de deelnemers voorgelegd. Het is belangrijk dat zij zich in het eindproduct kunnen vinden en zich in het geschetste beeld van de Buurtcirkel kunnen herkennen. Op deze manier wordt er invulling gegeven aan de membercheck.

2.7 Kwaliteitscriteria

In dit onderzoek maken we gebruik van diverse kwalitatieve onderzoeksmethoden. Het gebruik van verschillende methoden (triangulatie) zorgt voor een meer betrouwbaar onderzoek (Patton, 2014) en meer inzicht in de invulling en betekenissen van zelf- en samenredzaamheid, verantwoordelijkheid en de rol van de Buurtcirkel in het leiden van een betekenisvol leven. We volgen verschillende Buurtcirkels en de betrokkenen op diverse manieren (weergegeven in figuur 1.). We maken gebruik van participerende observatie tijdens Buurtcirkel (Abma & Widdershoven, 2006; Patton, 2002). Aanvullend gaan we met de Buurtcirkelcoach mee op huisbezoek bij de deelnemers om de begeleiding en de situatie van deelnemers nader te begrijpen. Verder zitten beide onderzoekers in de WhatsAppgroepen van de Buurtcirkels en nemen de onderzoekers de inhoud van de gesprekken ook mee in hun observaties. Daarnaast voeren de onderzoekers informele gesprekken (interviews) met de deelnemers, Buurtcirkelcoaches en de betrokken vrijwilligers om dit type data aan de observaties toe te voegen.

Samenvattend wordt de kwaliteit van ons onderzoek gewaarborgd door te voldoen aan de volgende drie criteria (Frambach, Van der Vleuten & Durning, 2013):

Geloofwaardigheid: Buurtcirkels worden een langere tijd gevolgd. De onderzoeker tracht op deze manier een goed beeld te krijgen van de deelnemers en Buurtcirkel. De conceptrapportage wordt besproken met de coaches en de adviseur van de Buurtcirkels. Van de conceptrapportage wordt tevens een toegankelijk PowerPointpresentatie gemaakt om de bevindingen te delen en te bediscussiëren met de

deelnemers en vrijwilligers van de Buurtcirkels. Er wordt gezorgd voor een begrijpelijke terugkoppeling door de onderzoeker. Dit vormt een extra controle van de interpretatie van de onderzoeker. Tijdens het onderzoek wordt op verschillende manieren gebruik gemaakt van triangulatie; er worden verschillende onderzoeksmethodieken toegepast (observatie, interviews, informele gesprekken). Ook wordt de analyse vormgegeven door twee onderzoekers.

Overdraagbaarheid: De observaties worden gedetailleerd beschreven in zowel de

observatieverslagen als in de rapportage (thick description). De reflecties geven duiding aan het ervaren onderzoeksproces vanuit het perspectief van de onderzoekers.

Betrouwbaarheid en objectiviteit: Om het onderzoek navolgbaar te maken wordt er gedetailleerd gebruik gemaakt van *observaties en reflecties*. Binnen het onderzoeksteam wordt er gereflecteerd op de *observaties en reflecties*. Naar aanleiding van de uitkomsten worden waar nodig het proces en onderwerpen bijgesteld (flexibel en emergent design).

3 Bevindingen

Dit hoofdstuk is ingedeeld in vijf hoofdthema's die uit de observaties van Buurtcirkel en interviews met deelnemers naar voren kwamen. De vijf thema's zijn: *grenzen aan zelfstandigheid, gelijkheid gebeurt samen, veiligheid is geborgenheid, betekenisvolle verantwoordelijkheid en groepsgevoel ontstaat samen*. Deze thema's reflecteren wat er voor de deelnemers belangrijk is in het leven en hiermee wordt duiding gegeven aan de leefwereld van een cliënt. Het begrijpen van welke thema's en daarmee gepaarde waarden tot uiting komen en hoe deze invulling krijgen, kan een gezamenlijk vertrekpunt vormen voor de ontwikkeling en verbetering van Wmo-zorg en -beleid.

3.1 Grenzen aan zelfstandigheid

Voor deelnemers is zelfstandig zijn belangrijk. Het feit dat zij zelf dingen kunnen regelen en zich ontwikkelen vergroot hun gevoel van eigenwaarde. Zelfstandigheid bij deelnemers is echter niet vanzelfsprekend doordat zij op verschillende vlakken kwetsbaar zijn: sociaal (door eenzaamheid of verlies van sociale steun), psychisch (door psychische aandoeningen zoals een depressie), financieel (het gebrek aan economische middelen belemmert hen op verschillende manieren) en fysiek (door verlies in lichamelijk functioneren door bijvoorbeeld gezondheidsklachten en vermoeidheid).

Het sociale netwerk van deelnemers is daarnaast vaak beperkt. Vanwege hun kwetsbaarheden verkeren sommigen in een sociaal isolement. De Buurtcirkel is een manier om hun sociale isolement te doorbreken. De deelnemers zijn gebaat bij de structuur en regelmaat die de Buurtcirkel biedt. Elke week of om de week komen zij samen. Dit is echter niet voor iedereen vanzelfsprekend; sommigen vinden het lastig om te blijven deelnemen.

“De Buurtcirkel is niet vrijblijvend, als je je eenmaal opgeeft, dan doe je daarmee ook een toezegging. Maar, het is moeilijk met mensen uit de psychiatrie. Soms kunnen ze het gewoonweg niet opbrengen.”
(Coach)

Voor deze deelnemers beperkt hun psychische kwetsbaarheid het vermogen om zelfstandig te zijn en deel te nemen aan activiteiten. Vaak vinden deelnemers de weg naar de Buurtcirkel wel weer terug, wanneer zij beter in hun vel zitten. In de perioden dat deze deelnemers niet naar de Buurtcirkel komen, houdt de coach regelmatig contact met ze. Ook nemen de deelnemers en vrijwilliger van een Buurtcirkel contact op met deze deelnemers en motiveren hen om weer naar een bijeenkomst te komen.

Ook financiële aspecten maken de deelnemers kwetsbaar. Zo blijkt dat sommige deelnemers financieel krap zitten. Zo krap zelfs, dat de bijdrage voor het eten niet betaald kan worden:

“Voor sommigen is drie euro bijdrage voor het eten bij de Buurtcirkel te duur, vertelt Jonathan. Hij zegt dat iets meer dan een jaar geleden (voorjaar 2018) het eten nog gratis was, en er toen veel meer mensen waren.” (Veldaantekening onderzoeker)

Voor sommigen draagt de financiële kwetsbaarheid bij aan de sociale kwetsbaarheid omdat het hen beperkt om deel te nemen aan activiteiten (zoals Buurtcirkel). Dit wordt duidelijk wanneer de Sinterklaasviering wordt besproken:

“Er wordt lange tijd gepraat over de maximale prijs van het cadeautje. Bernice zegt dat ze wel tien euro wil besteden, Ali en Klaas zeggen vijf euro. Jonathan geeft aan dat Friso dat niet zal kunnen betalen. Klaas reageert dat hij wel voor Friso wil betalen. Noreela vindt dat iedereen mee moet kunnen doen en stelt drie euro voor. Niet iedereen is het daarmee eens. ‘Wat kun je nou kopen voor drie euro?’ zegt Ali.”
(Veldaantekening onderzoeker)

Doordat de deelnemers participeren in groepsverband, versterken zij hun sociale netwerk. Ze gaan contacten (en soms ook vriendschappen) aan met andere deelnemers. Vaak is het willen opdoen van contacten met anderen een motivatie om deel te nemen aan de Buurtcirkel. In het dagelijks leven is het echter niet vanzelfsprekend dat deelnemers contacten opdoen. Het met elkaar samen komen, wordt als een vertrouwde omgeving ervaren, maar daarbuiten kan het moeilijk zijn om contact aan te gaan:

“Janneke zegt dat ze Sara buiten zag bij Buurt&Co. Bert vraagt of ze een praatje met elkaar gehouden hebben. Janneke zegt van niet, waarop Bert vraagt waarom niet. Janneke trekt haar schouders op... Ze zag mij niet. Bert zegt dat ze Sara best mag aanspreken. Dat is goed voor Sara, want ze vindt het moeilijk om contact te maken met mensen die ze niet goed kent. Janneke knikt terughoudend.” (Veldaantekening onderzoeker)

De kwetsbaarheid van deelnemers kan ervoor zorgen dat zij zich soms onvoorspelbaar gedragen. Voor sommige deelnemers hoeft er maar iets kleins te gebeuren om niet te komen opdagen. Psychische klachten, weinig financiële middelen en slechte weeromstandigheden kunnen voor deelnemers een belemmering zijn om zich onder anderen te mengen. Sommige deelnemers komen iedere week maar anderen komen onregelmatig naar bijeenkomsten of zijn gedurende een bepaalde periode afwezig bij de Buurtcirkelavonden. In het moeilijk om kunnen gaan

met een kleine tegenslag toont zich de kwetsbaarheid van deelnemers (die afhaken bij een kleine tegenslag).

“Als het regent, komen sommigen niet. Daar houden ze niet van. Velen komen op de fiets en bij slecht weer is de bus als alternatief te duur.” (Vrijwilliger)

Af en toe hebben deelnemers een steuntje in de rug nodig om de ervaren tegenslag of drempel te overkomen. De andere deelnemers, de coach en de vrijwilliger spelen daar een belangrijke rol in door in de whatsappgroep de deelnemers te herinneren aan de bijeenkomst of door individuele deelnemers op de dag zelf te bellen. De deelnemers spreken elkaar aan op hun gedrag en proberen anderen erbij te betrekken. Zelfs als het antwoord vijf keer ‘nee, vandaag niet’ is, blijven de deelnemers, de coach en de vrijwilliger het proberen. En de aanhouder wint: op een gegeven moment schuiven deelnemers toch weer aan.

Ondanks de kwetsbaarheid van deelnemers en de moeite die zij kunnen hebben met tegenslagen kunnen zij zich in de nabijheid van anderen ontwikkelen en stappen zetten in het zelfstandiger worden. Deelnemers zetten zowel bewust als onbewust kleine en grote stappen in hun persoonlijke ontwikkeling. Sommige deelnemers geven aan dat zij aan specifieke doelen werken maar dit is niet bij iedere deelnemer het geval. Het komt voor dat deelnemers zich verbaal niet of nauwelijks uitdrukken. Coaches benadrukken dat ook deze deelnemers stappen zetten. Ontwikkeling kan in een klein detail zitten: een veranderende gezichtsuitdrukking of het zich anders opstellen in de groep. Deelnemers ontmoeten elkaar tijdens bijeenkomsten. Het sociaal contact met anderen en je daartoe kunnen verhouden, kan voor een deelnemer al een leerervaring zijn. De deelnemers leren vaardigheden van elkaar of leren van de verantwoordelijkheden die zij krijgen als deelnemer.

Voor sommige deelnemers is hun samenzijn het enige sociale contact in de week.

“Erik legt uit dat de Buurtcirkel eigenlijk een kleine maatschappij is. Voor veel deelnemers is het onderdeel zijn van een groep al een leerervaring op zich. Het is een goede remedie tegen eenzaamheid.” (Veldaantekening onderzoeker)

Vaak is het de coach of de vrijwilliger die anderen aanspoort om te helpen, bijvoorbeeld bij het koken. Hiermee faciliteren ze een leerproces.

“Erik probeert de anderen nieuwe dingen te leren, zoals koken. Hij heeft Denise laatst geleerd hoe ze hamburgers kan maken. Hij is de enige van de groep die kan koken.” (Veldaantekening onderzoeker)

Dat deelname aan een bijeenkomst niet voor iedereen vanzelfsprekend (en gemakkelijk) is, wordt duidelijk in onderstaande veldaantekening. De deelnemers doen hun best doen om nieuwe deelnemers zich welkom te laten voelen en op te nemen in de groep.

“Is er vandaag een nieuwe deelnemer, Sara. Bij binnenkomst zie ik een verlegen vrouw die hallo zegt. Ze gaat zitten, haar persoonlijk begeleider naast haar. We hebben het over wat we gaan eten en Sara zegt ‘wanneer eten we dan’. Bert antwoordt dat we eerst nu bedenken wat we willen eten, dat we dat dan gaan kopen en maken. Dus over een uur ongeveer. Sara zegt tegen haar begeleider ‘jeetje, dat had je niet gezegd. Dat het zo lang duurt. Nu moet ik hier twee uur zitten, ik weet niet of ik dat kan’. Bert zegt ‘je kan straks ook meehelpen snijden, dan gaat de tijd sneller’. Sara twijfelt. Haar begeleider zegt dat we wel even kijken hoe het gaat.” (Veldaantekening onderzoeker)

De mate waarin deelnemers zelfstandig zijn, verschilt en de mate waarin zij erin slagen om hun eigen groepsbijeenkomsten vorm te geven, is ook variabel. Bij de ene groepsbijeenkomst is de coach de kartrekker en is hij, samen met de vrijwilliger, ook altijd aanwezig. Bij twee andere groepsbijeenkomsten ligt de organisatie bij de vrijwilligers en sluit de

coach eens per zes weken aan. Bij de vierde groep is er op dit moment geen vrijwilliger en de coach is er ook niet elke week bij. Dit heeft invloed op het samenzijn, waarin de grenzen aan zelfstandigheid naar voren komen:

“De coach van Pameijer gaf aan dat de groep zelf initiatief moet nemen om dingen te gaan doen, maar dat komt in deze groep moeilijk van de grond. Niet alle deelnemers zijn in staat om dit te doen meent de vrijwilliger van het buurthuis.” (Veldaantekening onderzoeker)

De coaches geven ook individuele begeleiding aan sommige deelnemers. In de individuele begeleiding wordt er vanuit dezelfde uitgangspunten gewerkt als in groepsverband. Het stimuleren van zelfredzaamheid, samenredzaamheid en talentontwikkeling staan daarbij centraal. Het doel is om de zelfstandigheid en eigen kracht te bevorderen, zo blijkt ook uit onderstaand voorbeeld:

“Ik vind het belangrijk dat deelnemers de Buurtcirkel zoveel mogelijk zelf organiseren en dat deelnemers zoveel mogelijk zelfstandig handelen. De ene deelnemer wil graag gaan sporten maar heeft nog geen sportoutfit. Het zou veel sneller zijn om aan hem voor te stellen om samen te gaan winkelen en een outfit te kopen maar dit doe ik niet. Ik laat het initiatief bij hem en stel af en toe een prikkelende vraag. Bij een deelnemer die het lastig vindt om na een terugval met verslaving weer naar zijn dagbesteding te gaan stel ik voor dat ik die ochtend dat hij er moet zijn langs ga. Op die manier probeer ik hem te stimuleren om te komen.” (Coach)

De deelnemers ondersteunen elkaar ook in het dagelijkse leven bij alledaagse dingen, waarbij ze bijdragen aan een ander hun zelfstandigheid:

“Klaas vertelt dat hij nieuwe gordijnen heeft gekocht. Voor slechts 4,80 euro en hij laat ons een foto zien. Alleen zijn ze iets te lang. Janneke vraagt wie ze korter gaat maken voor hem. Klaas antwoordt dat No-reela dat gaat doen.”

“Janneke had een nieuwe wasmachine gekocht. Klaas heeft haar geholpen door de wasmachine naar boven te tillen. En Klaas heeft een nieuwe internetverbinding gekregen, maar heeft geen idee hoe hij deze moet aansluiten. Friso weet daar alles van en biedt hem de helpende hand.”

Een ander voorbeeld van de praktische-ondersteuning is te zien in het volgende voorbeeld:

“Ik heb van Joost begrepen dat Kenzo hem regelmatig eten geeft. Ik zie het ook wel eens als ze elkaar zien tijdens de Buurtcirkel, dan geeft Kenzo een bakje eten aan Joost en dan geeft Joost wat geld daarvoor. Van Kenneth hoor ik later dat Kenzo zijn moeder eten maakt en dan Kenzo daar een deel van inderdaad vaak aan Joost geeft.”

3.2 Gelijkwaardigheid gebeurt samen

Deelnemers vinden het prettig om in contact te komen met anderen. Zij hebben behoefte om samen te zijn met anderen en ergens ‘bij te horen’. Een belangrijk uitgangspunt is dat mensen ‘er voor elkaar zijn’ en dat ze elkaar helpen en steunen. Voorwaarde daarbij is dat het contact wat mensen met anderen hebben, uitgaat van gelijkwaardigheid. Deelnemers willen mensen ontmoeten waarmee ze op een gelijkwaardige manier kunnen omgaan. Ook coaches en vrijwilligers benaderen mensen vanuit een positie van gelijkwaardigheid. Deelnemers mogen zelf invulling geven aan de groepsbijeenkomsten op de manier die zij fijn vinden.

Een basisvoorwaarde voor het realiseren van gelijkwaardigheid is dat mensen op een fijne en respectvolle manier met elkaar omgaan:

“Terwijl er niveauverschillen zijn en er verschillende problematiek aanwezig is, zijn we hier gelijk. De mensen tonen interesse in elkaar en laten elkaar in hun waarde.”
(Veldaantekening onderzoeker)

“De deelnemers gaan respectvol met elkaar om. Er worden grapjes gemaakt maar iedereen laat elkaar in zijn waarde. Op de vraag wie zij het meest vertrouwd in haar leven antwoordt een deelnemer ‘jullie uit de Buurtcirkel’.” (Veldaantekening onderzoeker)

Het lukt niet altijd om deze omgangsvormen met anderen te realiseren. Als het gaat om gelijkwaardigheid verwachten deelnemers ook wat van de inzet van anderen. Zij hechten aan zekerheid en willen op anderen mensen in de groep kunnen rekenen. Als mensen zich openstellen vinden ze het niet fijn als anderen niet dezelfde inzet tonen. Het kan zorgen voor irritaties als mensen bijvoorbeeld niet komen opdagen of zich niet aan afspraken houden.

Eén van de deelnemers geeft aan dat aanwezigheid, en dus er voor elkaar zijn, niet al te vrijblijvend moet zijn. Je moet wel van elkaar op aan kunnen:

“Mensen kwamen niet opdagen en dat vindt Janneke erg vervelend. Dan werd er afgesproken dat iemand eten zou halen, maar dan komt die persoon op het laatste moment niet. Ze zit sinds vorig jaar bij de huidige Buurtcirkel en dat vindt ze erg leuk. De mensen zijn aardig, ze eten samen. Vooral dat laatste vindt ze fijn. Dat ze op die manier met andere mensen is.” (Veldaantekening onderzoeker)

De vrijwilligers en coaches stellen zich tegenover de deelnemers op een gelijkwaardige manier op. De bijeenkomst is van de deelnemers zelf en de coach komt af en toe kijken hoe het gaat.

“Vandaag komt de coach op bezoek. Ze vraagt aan de mensen in de groep hoe Oud en Nieuw was. Ze lijkt wel een vriendin die even langskomt. Het contact met de coach blijft informeel. Ze vraagt hoe het is en kletst gezellig bij” (Veldaantekening onderzoeker)

3.3 Geborgen veiligheid

De kwetsbaarheid van deelnemers maakt het moeilijker voor hen om te werken aan hun zelfstandigheid. Een kleine tegenslag kan er al voor zorgen dat zij niet komen opdagen. Om zich te kunnen ontwikkelen is het nodig dat deelnemers zich veilig voelen in het samenzijn met anderen. Deze geborgen veiligheid is een voorwaarde om zich te kunnen ontwikkelen. Voor verschillende mensen is het moeilijk om ongeorganiseerd sociale contacten op te doen. Ze hebben een steuntje in de rug nodig om stappen te zetten in hun ontwikkeling.

Deelnemers hebben het nodig dat zij kunnen terugvallen op de vastigheid en structuur van een groep. Er is behoefte aan continuïteit in de vorm van een vaste avond waarin men elkaar ontmoet. Zij hebben een veilige plek nodig waar zij zichzelf kunnen zijn en waar zij in meer of mindere mate worden ondersteund door een vrijwilliger of coach. Veiligheid ontstaat als deelnemers ervaren dat zij zichzelf kunnen zijn en dat zij worden geaccepteerd om wie zij zijn. Natuurlijk mag het niet gebeuren dat deelnemers ‘zichzelf zijn’ ten koste van een ander. Dit gebeurt bijvoorbeeld op het moment dat er binnen een groep grappen worden gemaakt die door een ander als seksistisch of discriminerend over kunnen komen. Op die momenten ontstaan er spanningen binnen de groep.

Tegelijkertijd wordt door mensen waarde gehecht aan tolerantie als het gaat om elkaars gedrag. Het maakt niet uit of je drukker of stiller bent,

deelnemers kunnen zichzelf zijn. De tolerantie zorgt ervoor dat deelnemers zelf kunnen kiezen wanneer zij komen of gaan en of zij wel of niet op hun telefoon zitten tijdens het eten. Ook kunnen ze languit op de bank gaan liggen en een zak chips opentrekken.

“Deze bijeenkomst gaan de deelnemers niet aan de tafel zitten maar in de zithoek. Twee deelnemers gaan languit (met hun benen op tafel liggen). Het geeft een ander soort sfeer; het lijkt meer op een vriendenkring.” (Veldaantekening onderzoeker)

Jezelf kunnen zijn, betekent voor veel deelnemers dat zij kunnen doen wat ze op dat moment prettig vinden. Soms gaat de voorkeur uit naar de telefoon in plaats van naar een fysiek gesprek met de ander aan tafel.

“Soms zijn de deelnemers aan het appen en kijken ze op hun telefoon. ‘Erik en Denise kijken tijdens het eten Dragon Ball Z-filmpjes op hun telefoon. Het geluid van de tekenfilmserie is duidelijk hoorbaar aan tafel. Ook de coach kijkt soms op haar telefoon. Niemand spreekt elkaar aan op dit gedrag.” (Veldaantekening onderzoeker)

Jezelf kunnen zijn, betekent ook dat je niet mee hoeft te praten als je dat niet wilt of moeilijk vindt. Men wordt wel betrokken, maar het wordt ook getolereerd als mensen zich liever op de achtergrond begeven.

“Twee deelnemers van de Buurtcirkel zijn vrij stil. Zij zijn aanwezig, maar zeggen weinig. De vrijwilliger en de andere deelnemers stellen hen wel vragen om ze bij het gesprek te betrekken. Als een onderzoeker aan een stille deelnemer vraagt of hij het leuk vindt om aanwezig te zijn knikt deze instemmend.” (Veldaantekening onderzoeker)

“Deelnemer Quinten knikt alleen. Hij praat niet tijdens de bijeenkomsten. Sommige deelnemers staren alleen voor zich uit.” (Veldaantekening onderzoeker)

Het komt ook voor dat stillere deelnemers zich gedurende de tijd ontwikkelen en meer van zichzelf durven laten zien. Door langere tijd in een vertrouwde omgeving te zijn, ervaren mensen dat zij zichzelf kunnen zijn:

“De coach geeft aan dat de deelnemers die het meest stil en teruggetrokken zijn, ook nog het kortste deelnemen aan de groep. Op het moment dat de deelnemers langer deelnemen, ontstaat er volgens haar meer begrip voor elkaar.”

Het komt voor dat de deelnemers in het bijzijn van elkaar over andere deelnemers praten of over de problematiek waar de ander mee te maken heeft. Het onderwerp ‘verslaving’ wordt niet uit de weg gegaan:

“Het valt me op dat Taco erbij zit maar niet mee praat wanneer er over verslaving wordt gepraat. Taco kampt met ernstige verslaving. Later bespreek ik dit met Christine en zij geeft aan dat dat allemaal kan: er is een heel hoge tolerantie.” (Veldaantekening onderzoeker)

Toch kunnen veiligheid en vrijheid ook met elkaar botsen. Juist het feit dat deelnemers zo veel vrijheid krijgen binnen de groep kan ervoor zorgen dat zij zich vrijblijvender opstellen tegenover de inzet die er door de andere deelnemers van hen wordt verwacht. Het gaat hier bijvoorbeeld om deelnemers die regelmatig niet aanwezig zijn of de taken die zij hadden gekregen in de groep niet uitvoeren. Dit kan leiden tot spanningen. De coaches grijpen dan niet snel in. Als er conflicten zijn, mogen de deelnemers zelf bepalen hoe een conflict wordt opgelost. Er zijn wel situaties waarin de deelnemers niet langer tolerant zijn tegenover elkaar. De deelnemers spreken elkaar soms aan op hun gedrag en het komt voor dat een deelnemer te maken krijgt met consequenties opgelegd door andere deelnemers en/of een vrijwilliger. Dit gebeurt bijvoorbeeld tijdens een ruzie in de whatsappgroep waarbij de beheerder van deze groep (één van de deelnemers) een deelnemer

tijdelijk uit de whatsappgroep gooit omdat deze persoon ruzie zoekt met anderen. In principe proberen de deelnemers altijd eerst zelf een conflict op te lossen voordat er een coach ingrijpt.

Wat het betreft ‘jezelf kunnen zijn’ zijn er verschillen tussen fysieke Buurtcirkelbijeenkomsten en het contact binnen de WhatsApp groep. Conflicten komen vrijwel niet voor tijdens het samenzijn als groep. Binnen één groep ontstaan en escaleren conflicten juist via de whatsappgroep. Deelnemers durven dan dingen naar elkaar te sturen die ze in het echt niet tegen elkaar zouden zeggen. De dynamiek en de machtsverhoudingen in een groep kunnen online anders zijn dan in het echte leven. Deelnemers laten daar soms een andere kant van zichzelf zien. Sommige stillere deelnemers spreken zich bijvoorbeeld online meer over zaken uit dan in het echt. Het lijkt erop dat het gevoel van veiligheid online sterker is dan fysiek. Groepsprocessen ontwikkelen zich ook buiten de fysieke ontmoeting met elkaar. Soms stapten deelnemers uit de whatsappgroep omdat zij zich hier niet langer prettig en veilig voelden:

“In de bijeenkomst wordt besproken dat er ruzie is geweest in de Buurtcirkel app. Ik spreek de vrijwilliger uit het buurthuis die vertelt dat Tessa op iedere opmerking in de appgroep reageert. Op een gegeven moment liep de ruzie zo uit de hand dat Ruud besloot niet meer te willen komen en uit de appgroep is gestapt.” (Veldaantekening onderzoeker)

Het wordt door coaches en vrijwilligers als een leerervaring gezien voor deelnemers om zelf ruzies en meningsverschillen op te leren lossen. Zij grijpen bewust niet te veel in. Tegelijkertijd zijn er wel situaties waarin zij wel vinden dat zij het gesprek aan moeten gaan met de groep over een conflict. Zo vertelt een coach:

“Zelf grijp ik niet te veel in maar probeer ik het gesprek over de whatsappgroep wel regelmatig op gang te brengen. Ik vraag dan ‘Hoe willen jullie met elkaar omgaan via de whatsappgroep?’ ” (Coach)

En dat deelnemers elkaar aanspreken gebeurt ook, en ook dat wordt getolereerd:

“Een aantal deelnemers van de Buurtcirkel spreekt Danny aan op zijn gedrag. Je krijgt geen toetje omdat je vervelend bent. En ‘hou eens even op’. De vrijwilliger roept ook dat Danny moet stoppen. Eén van de deelnemers biedt zijn excuses aan voor het gedrag van Danny. De groep voelt zich verantwoordelijk voor het feit dat Danny vervelende opmerkingen naar mij als onderzoeker maakt. Danny reageert niet op de opmerkingen van de anderen in de groep maar houdt zich de rest van de avond wel stil.” (Veldaantekening onderzoeker)

Ook in een andere Buurtcirkel wordt ongewenst gedrag besproken, alhoewel de deelnemers daar elkaar er niet op aanspreken:

“Direct na het eten staat Jonathan op en zegt dat hij weggaat. Iemand vraagt wie dan de afwas doet, maar daar reageert hij niet op. Zodra hij de deur uit is, ontstaat er een discussie over het gedrag van Jonathan. Bernice vindt het niet kunnen en zegt dat Bert er wat van moet zeggen. Bert zegt dat ze dat zelf moeten doen als ze het niet prettig vinden.” (Veldaantekening onderzoeker)

3.4 Betekenisvolle verantwoordelijkheid

De meeste deelnemers voelen zich verantwoordelijk om een bijdrage te leveren aan de groep waar zij onderdeel van zijn. Ze voelen zich in meer of mindere mate intrinsiek gemotiveerd om te komen naar bijeenkomsten (al verschilt de mate waarin ze dit ervaren van persoon tot persoon). Ze voelen een plicht om te helpen waar nodig en ervaren dat er op hun

inzet gerekend wordt. Dit doen ze bijvoorbeeld door elkaar praktische hulp aan te bieden waar nodig. Ze ervaren over het algemeen een loyaliteit en betrokkenheid naar de mensen om hen heen. Hierbij moet wel worden gezegd dat deze betrokkenheid bij sommige deelnemers en op sommige momenten minder aanwezig is. Er zijn momenten dat sommige deelnemers niet in staat zijn om verantwoordelijkheid voor zichzelf en anderen te nemen of dit niet willen. Een voorbeeld hiervan is een deelnemer die worstelt met verslaving en een terugval heeft.

Het samenzijn met anderen kan de deelnemers ook betekenis geven aan hun leven. Er wordt met trots over ‘hun’ Buurtcirkel gesproken. Een deelnemer heeft de stap naar vrijwilliger gemaakt en is daar trots op. Een ander treedt op als ervaringsdeskundige:

“Een deelnemer vertelt trots dat hij als vrijwilliger werkt voor Pameijer. Hij gaat soms met de coach mee om als ervaringsdeskundige te vertellen over zijn ervaringen met de Buurtcirkel. Hij doet het niet voor het geld maar vindt het wel leuk dat hij een vergoeding krijgt voor zijn vrijwilligerswerk.” (Veldaantekening onderzoeker)

“Ik heb in het dagelijkse leven een andere baan maar vrijwilliger zijn in de Buurtcirkel geeft me pas echt voldoening.” (Veldaantekening onderzoeker)

Iets wat deelnemers kunnen leren van het onderdeel uit maken van een groep is om zelf de regie in handen te nemen. Dit geeft hen eigen verantwoordelijkheid. Zij mogen zelf bepalen wat zij willen doen en nemen zelf beslissingen. In de ene groep wordt er meer initiatief getoond dan in de andere groep. Het komt ook voor dat voorgenomen initiatieven niet van de grond komen. Soms hebben deelnemers een extra steuntje in de rug nodig. Ze weten dan niet goed hoe ze zaken moeten organiseren of vinden het lastig om hulp te vragen. Zelf de regie nemen is voor hen een leerproces.

Deelnemers komen regelmatig met ideeën voor het eten. In één groep wordt altijd plenair besproken wat er die dag gegeten gaat worden, wie de boodschappen doet en wie er kookt – allemaal in gezamenlijk overleg. Ook als iemand van tevoren een voorkeur heeft, wordt het alsnog besproken. Dit zorgt ervoor dat iedereen de kans krijgt om invloed te hebben op het groepsproces. Alle deelnemers zijn verantwoordelijk voor de invulling van het samen-

“Jonathan komt binnen en loopt gelijk naar Bert in de keuken. Hij zegt dat hij een idee heeft voor het eten van vanavond: witlof met ham en kaas uit de oven of aardappels ‘anders’ uit de oven. Bert vindt het een goed idee maar zegt dat we het even met de anderen moeten bespreken. Dat vindt Jonathan goed.” (Veldaantekening onderzoeker)

In een andere groep zijn het meer de vrijwilligers die het voortouw nemen. Vaak wordt er wel gezamenlijk bepaald wat er tijdens de volgende bijeenkomst gegeten gaat worden, maar het zijn de vrijwilligers die de boodschappen doen. Het zijn vaak twee dezelfde deelnemers die samen met de vrijwilligers koken. Hierbij moet wel worden gezegd dat deelnemers verschillende interesses en talenten hebben. De een draagt iets bij aan de groep door te koken en een andere deelnemer doet het budgetbeheer. Er zijn daarnaast ook deelnemers die naar een bijeenkomst komen en daarna weer weggaan (zonder dat zij een specifieke taak hebben). De verantwoordelijkheden worden met elkaar gedeeld maar niet met iedereen en in dezelfde mate.

In een andere groep wordt maar af en toe samen gegeten, en dat is dan op initiatief van de coach. Niet alle deelnemers nemen de verantwoordelijkheid om het organiseren van het koken op zich te nemen. Ze nemen zelf geen initiatief daartoe:

“Aankomende vrijdag gaan de deelnemers samen eten. De coach nodigt de deelnemers uit om zelf te bepalen wat zij die vrijdag zullen gaan eten en hoe zij dit zullen gaan organiseren.” (Veldaantekening onderzoeker)

Door onderdeel uit te maken van een groep leren deelnemers om verschillende verantwoordelijkheden en taken op zich te nemen. In elke Buurtcirkel is er een deelnemer die verantwoordelijk is voor het kasboek en de portemonnee beheert. Sommigen hebben een vaste taak en voor anderen wisselt die per bijeenkomst:

“Denise beheert het kasboek. Erik kookt en doet boodschappen. Een andere deelnemer heeft coffeepads bij zich, een volgende chocolaatjes, iemand anders roze koeken. [...] Aan het einde van de bijeenkomst wordt er door de deelnemers zelf opgeruimd en afgewassen. Niemand hoeft dit aan elkaar te vragen, het gebeurt gewoon.” (Veldaantekening onderzoeker)

De vrijwilliger stimuleert de deelnemers om eigen verantwoordelijk te nemen. Om initiatieven te realiseren, hebben zij vaak wel in min of meerdere mate ondersteuning nodig. Het (tijdelijk) ontbreken van een vrijwilliger kan ervoor zorgen dat er minder initiatieven van de deelnemers worden gerealiseerd. Het kan hierbij gaan om de invulling die wordt gegeven aan de vaste avond van een groep maar ook om activiteiten die buiten deze avond door deelnemers georganiseerd worden. In sommige groepen is het lastig om een vrijwilliger te vinden of deze te houden. De deelnemers missen dan ondersteuning en houvast om dingen zelf op te pakken.

In enkele groepen is de vrijwilliger een centrale figuur (kartrekker) waar de deelnemers ook buiten de vaste avonden van op aan kunnen. Vrijwilligers hebben in principe vaste taken (en krijgen coaching vanuit Pameijer) maar krijgen ook ruimte om hun eigen draai te geven aan hun functie. Sommigen doen daarbij veel meer dan dat er formeel van hen wordt

verwacht. In sommige gevallen is de vrijwilliger ook ervaringsdeskundige. Tijdens het onderzoek werd gaandeweg duidelijk hoe belangrijk de vrijwilliger is voor de deelnemers:

“Kenneth is echt ‘een van hen’ en helpt de jongens elke dag. Hij is goud waard. Hij kent al die jongens, woont in de buurt en houdt vinger aan de pols.” (Veldaantekening onderzoeker)

Het kunnen functioneren als groep vereist dat deelnemers hun verantwoordelijkheid nemen maar dit geldt ook voor coaches en vrijwilligers. Deze vrijwilliger houdt dagelijks contact met een aantal deelnemers van de Buurtcirkel. Hij gaat bij ze langs, hij belt ze op. Hij helpt ze met de boodschappen, administratie en andere zaken. Wanneer iemand opgenomen wordt in een verslavingskliniek, is hij degene die telefonisch contact houdt. Wanneer iemand geen zin heeft om naar de Buurtcirkel te komen, is hij degene die ze dat extra zetje geeft om toch te komen. En wanneer iemand een lange tijd niet geweest is, is hij degene die blijft proberen om ze zo ver te krijgen om toch weer eens langs te komen:

“Anders zitten ze alleen maar thuis, op de bank, tv te kijken. Ik trommel de jongens op om te komen. Het is fijn voor ze dat ze hier hun zegje kunnen doen. Dat is echt belangrijk. En als ze een probleem hebben, dat ze om hulp kunnen vragen. Zonder de Buurtcirkel, zitten ze thuis. En hebben ze ook geen sigaret. En dat kunnen ze hier wel aan mij of anderen vragen.” (Veldaantekening onderzoeker)

Dat de vrijwilliger zich verantwoordelijk voelt voor de Buurtcirkel en het welzijn van de deelnemers blijkt uit het feit dat hij zijn aanwezigheid tijdens de bijeenkomsten onder alle omstandigheden prioriteit geeft:

“Mijn nichtje is een paar dagen geleden overleden, maar ik voel wel de plicht om te komen. Ik voel me verantwoordelijk. En het is ook gezellig, zit lekker te lullen met die conjo's. Het is een hele fijn plek om samen te komen.” (Vrijwilliger)

De vrijwilliger erkent als ervaringsdeskundige hoe belangrijk het is voor mensen in een kwetsbare positie om steun te vinden van anderen om beter te leren omgaan met een lastige situatie:

“Mensen hebben mij ook geholpen toen ik dat nodig had, dus ik wil nu ook anderen helpen. [...] Ik word er zelf blij van. Ik hoef er geen geld voor. Dat wil ik ook niet. Ik neem het op voor mijn jongens. Maar, ik zorg ook voor mijn buurman, dus ik vind het gewoon fijn om te doen.” (Vrijwilliger)

3.5 Groepsgevoel ontstaat samen

Voor deelnemers is het belangrijk om zich onderdeel te voelen van een groep en deel uit te maken van een groter geheel. Binnen deze groep zoekt men solidariteit en saamhorigheid. De sociale functie wordt gekenmerkt door samenzijn, verhalen vertellen, grappen maken, lachen en samen koken. Er worden ervaringen gedeeld met anderen en er worden samen activiteiten ondernomen. Sommige deelnemers zien elkaar ook buiten de vaste avonden om (er ontstaan vriendschappen), andere deelnemers hebben hier minder behoefte aan. De behoeftes en de doelen waaraan zij op persoonlijk niveau willen werken, verschillen per deelnemer. Het sociale wordt ook duidelijk in hoe goed men elkaar kent:

“Volgens mij was iedereen erg blij met zijn of haar Sinterklaascadeautjes. Ik zag daarin dat ze elkaar goed kennen. Klaas had vanuit zijn kringloopwinkel bijvoorbeeld twee mooie kookboeken voor Janneke gekocht. Dat past heel goed bij Janneke want ze houdt van koken dus ze was daar erg blij mee.” (Veldaantekening onderzoeker)

Deelnemers bespreken van alles met elkaar. Door een gevoel van tolerantie, voelen mensen zich vrijer om zich open te stellen. Wat er ter tafel komt en hoe open deelnemers naar elkaar zijn, verschilt per Buurtcirkel. Soms worden er persoonlijke verhalen gedeeld. Of er wordt via een spel met vragen op theezakjes uitgedaagd om na te denken over uitdagende kwesties en hier met elkaar over in gesprek te gaan. Niet overal worden er persoonlijke verhalen gedeeld: het komt ook voor dat deelnemers juist met elkaar in gesprek gaan over het nieuws of dat zij stoere verhalen uitwisselen.

Het idee van het samenzijn is dat deelnemers zelf (in samenspraak met een vrijwilliger) meedenken over hoe zij invulling geven aan het groepsproces en de inhoud van een avond en daarbij aan wat er wel/niet besproken wordt. Tegelijkertijd kunnen er door deze vrijheid wel onderwerpen ter tafel komen waar mensen zich mogelijk niet prettig bij voelen. Hier zit een spanningsveld; in hoeverre krijgen de deelnemers vrijheid en in hoeverre bepaalt een coach of vrijwilliger wat er niet mag.

De groepssamenstelling, groepsdynamiek, openheid, de mate waarin zij zich veilig voelen en de interesse van deelnemers heeft invloed op wat zij wel en niet binnen de groep delen. Groepsprocessen zijn complex en het is niet duidelijk waarom er in de ene groep wel en in de andere groep geen persoonlijke verhalen worden gedeeld. Er zijn ook deelnemers die helemaal niet deelnemen aan het gesprek en zich meer afzijdig houden. Zij kiezen er wel voor om aanwezig te zijn maar niet om zelf verhalen te delen. Mensen kunnen in die zin deel uit maken van een groep zonder dat zij actief input leveren aan deze groep.

In twee groepen komt het nieuws vaak aan bod. Dit wordt dan met elkaar gedeeld en soms vertellen mensen eigen ervaringen die gerelateerd zijn aan het nieuws. Soms komen er ook onderwerpen langs die door de onderzoekers als ongemakkelijk worden ervaren.

“Ik neem thee en ga aan tafel zitten. Ik val in een gesprek tussen Klaas en Jacob over cocaïne, drugs, moord, pistolen, dark web, zware handel, scooters.” (Veldaantekening onderzoeker)

In andere Buurtcirkels worden er juist meer persoonlijke verhalen gedeeld:

“Ruud vertelt dat hij een terugval heeft gehad en met kerst en oud- en nieuw weer begonnen is met drinken.” (Veldaantekening onderzoeker)

‘Ze vertelt aan de groep dat haar moeder is overleden toen ze vijftien was. Haar moeder had iedereen bij haar thuis vroeger in haar macht. Ze was meer dan 100 kg en groot en sterk. Ze vertelt dat ze zelf last had van suïcidale gedachten. Nu niet meer, gelukkig.’ (Veldaantekening onderzoeker)

Een andere deelnemer vertelt over zijn worsteling dat er keuzes voor hem worden gemaakt in plaats van door hem:

“Jacob vertelt dat hij voor Klus&Werk verplicht fietsen moet maken, terwijl hij iets met muziek wil doen. Hij wil de studio in en dat weten ze daar. ‘Ik heb een hartaanval gehad, en een TIA. Ik wil zelf bepalen wat ik wil. Misschien heb ik nog maar een paar jaar te leven. En dan moet ik van hen verplicht fietsen gaan maken zonder er centjes aan over te houden. Ik wil doen wat ik wil doen’.” (Veldaantekening onderzoeker)

Deelnemer zijn, betekent niet alleen ‘samen zijn’ maar ook ‘samen doen’. De frequentie en de inhoud van de activiteiten verschilt sterk. Soms wordt er samen gekookt en koffie of thee gedronken en bij op andere momenten worden er ook activiteiten georganiseerd. Er wordt stilgestaan bij feestdagen als Sinterklaas en Kerst, er worden uitjes georganiseerd door de deelnemers zelf en er is een jaarlijks voetbaltoernooi en een BBQ met deelnemers van andere

groepen. De bijeenkomsten hebben soms ook een educatief doel. Zo wordt er voorlichting gegeven over een specifiek onderwerp:

“Er komt volgende week iemand wat vertellen over donorregistratie. ‘Aan het eind van de avond stelt Karlijn voor om twee filmpjes te kijken over de nieuwe donorwet. Nico heeft een folder meegenomen die bij hem in de bus lag. Gezamenlijk worden de filmpjes bekeken”. (Veldaantekening onderzoeker)

Voor velen is het samen eten een belangrijk onderdeel. Voor sommigen is dit het enige moment in de week waarop ze met anderen eten. Ook vindt men het fijn dat ze dan niet altijd zelf hoeven te koken:

“De Buurtcirkel is het enige moment dat Jonathan met anderen eet. Hij vertelt dat hij dat leuk vindt, het zijn aardige mensen en de praatjes met anderen zijn leuk.” (Veldaantekening onderzoeker)

Af en toe stelt, doorgaans de vrijwilliger of de coach, een activiteit voor. Daar wordt echter niet altijd enthousiast of proactief op gereageerd:

“Noreela vertelt dat ze hoorde dat de groep een zelfportret schildercursus kan volgen voor vier euro. Bernice reageert meteen dat ze niet kan schilderen. De anderen komen niet heel enthousiast over. Jonathan zegt dat we ook een kookworkshop kunnen gaan doen. Daar reageert de groep wel positief op. Jonathan gaat informeren hoe duur het is.” (Veldaantekening onderzoeker)

4 Discussie

De vijf hoofdthema's uit de bevindingen vormen een kapstok om te begrijpen wat er voor kwetsbare Rotterdammers toe doet in het dagelijks leven en wat hen helpt bij het leiden van een betekenisvol leven. Hoewel Buurtcirkels heel divers zijn qua samenstelling, activiteiten en setting, zijn de vijf thema's in het bevindingenhoofdstuk – van toepassing op alle Buurtcirkels.

4.1 Reflectie op de bevindingen

Overeenkomstig met ander onderzoek laten onze bevindingen zien dat het bereiken van volledige zelfredzaamheid voor sociaal kwetsbare Rotterdammers niet vanzelfsprekend is (o.a. Hoekstra, De Snoo & Collard, 2016; Kennisnotitie Zelfredzaamheid, 2019; Rotterdamse Rekenkamer, 2018; De Roo, Jagtenberg, Boom & Vrieling, 2019; Bredewold, Duyvendak, Kampen, Tonkens & Verplanke, 2018; Tonkens & Duyvendak, 2018; Tonkens, 2014). Juist de centrale positie van een netwerk en vriendschappelijke contact die de sociaal kwetsbare Rotterdammer nodig heeft, komt naar voren. Net als Bredewold, Duyvendak, Kampen, Tonkens & Verplanke (2018) laat ons onderzoek zien dat het ongewenst is om zelfredzaamheid gelijk te stellen aan onafhankelijkheid, want sociaal kwetsbaren willen (net als andere mensen) juist ergens onderdeel van uitmaken en daarmee een afhankelijkheidsrelatie aangaan. Juist in relatie met anderen leren mensen vaardigheden en ontwikkelen zij een gevoel van eigenwaarde. Zorg vragen en ontvangen, gaat immers altijd gepaard met een bepaalde mate van afhankelijkheid en kwetsbaarheid van anderen (Van Heijst, 2008). Zoals in elke afhankelijkheidsrelatie is er binnen de Buurtcirkel wel eens onenigheid, maar we zien dat deze afhankelijkheid van anderen over het algemeen juist iets positiefs oplevert: er voor elkaar zijn en elkaar helpen geeft een gevoel van eigenwaarde en solidariteit.

Volledige zelfstandigheid creëren is voor sommige kwetsbare Rotterdammers op termijn haalbaar maar voor anderen niet. Een goed sociaal netwerk kan sociaal kwetsbare Rotterdammers wel helpen om zo zelfstandig mogelijk te zijn, maar belangrijker nog: om ergens bij te horen en aan mee te kunnen doen. De Buurtcirkel kan deze sociale rol vervullen, maar ook dat is niet voor iedereen vanzelfsprekend. De Wmo veronderstelt eigen kracht en ondersteuning vanuit het informele netwerk (Vosman, 2014) en warme contacten tussen inwoners (Bredewold, Duyvendak, Kampen, Tonkens & Verplanke, 2018). Het realiseren van deze contacten is lastiger voor sociaal kwetsbare burgers, maar niet onmogelijk. In onze observaties zien we dat langdurige contacten en vriendschappen wel kunnen ontstaan, mits de juiste ondersteuning en een veilige setting geboden worden. Dit vereist echter wel professionals die betrokken blijven op de achtergrond en inspringen op het moment dat er deelnemers uit dreigen te vallen. Via specifieke methodiek worden de deelnemers door professionals ondersteund en gestimuleerd (Handboek Buurtcirkelcoaching). Hoewel sociaal kwetsbare mensen juist leren om conflicten zelf op te lossen hebben zij wel ondersteuning nodig als er iets misloopt. Ook moet een bepaalde basisveiligheid in een groep worden gewaarborgd om langdurige contacten tussen sociaal kwetsbare burgers mogelijk te maken.

Diverse studies stellen dat er een kloof is tussen beleid en praktijk (zie hoofdstuk 1, o.a. Hoekstra, De Snoo & Collard, 2016; Tonkens & De Wilde, 2013; Verbeek, Werfhorst, Salome et al., 2018). De Rotterdamse Rekenkamer (2018) stelt bovendien dat het niet aannemelijk is dat de gemeente er de komende jaren in zal slagen om de inzet op eigen kracht en eigen netwerk te vergroten en hiermee professionele inzet te verminderen of voorkomen. Redenen die hiervoor worden genoemd zijn dat de problematiek vaak zo ver gevorderd is dat professionele inzet nodig, het feit dat mensen met een licht verstandelijke

beperking structurele professionele ondersteuning nodig hebben en cliënten vaak niet beschikken over een netwerk om de hulpvraag op te lossen. Het via de hulpverlening inzetten op het sociale netwerk is juist bij meer kwetsbare mensen lastiger te realiseren (Rotterdamse Rekenkamer, 2018). Uit dit onderzoek komt echter naar voren dat de ondersteuning aan sociaal kwetsbare Rotterdammers, in de vorm van Buurtcirkel, aansluit op de leefwereld van de burgers. De Buurtcirkel biedt namelijk de mogelijkheid om samen te zijn en onderdeel van een groep uit te maken. Ook biedt het structuur in de week en houvast en een plek om op terug te vallen en hulp te vragen. Deze hulp toont zich in de kleine dagelijkse dingen, zoals gordijnen op maat maken, voor de ander koken en een internetverbinding aanleggen. Dit onderzoek laat daarmee zien dat een betekenisvol leven belangrijker is dan een onafhankelijk en autonoom leven (het idee dat wordt nagestreefd in beleid). En daar kan de Buurtcirkel aan bijdragen. We zien wel degelijk dat de Buurtcirkel helpt bij netwerkvorming van sociaal kwetsbare Rotterdammers, maar dat netwerk (de vriendschappen en contacten) vervangt niet volledig de plaats van professionele ondersteuning. Het is van een andere orde: de Buurtcirkel vervult meer een sociale en (af en toe) praktische rol, terwijl professionele ondersteuning zicht meer richt op verschillende leefdomeinen, zoals het emotionele en financiële aspect, en een advies/begeleidingsfunctie vervult. Voor een deel van de sociaal kwetsbare Rotterdammers is het mogelijk om op termijn zonder professionele te functioneren, omdat zij genoeg steun ervaren bij hun netwerk. Dit zien wij terug in het onderzoek. We zien ook dat sommige praktische hulpvragen die voorheen bij de ambulant begeleider neergelegd werden, nu door de Buurtcirkeldeelnemers onderling opgelost kunnen worden. Voorbeelden hiervan zijn het doen van boodschappen voor elkaar of het aanleggen van een internetverbinding. Ook al horen deze taken niet bij professionele ondersteuning, de ambulant begeleider krijgt dit soort verzoeken soms wel. Wij zien dat veel sociaal kwetsbare Rotterdammers individuele begeleiding nodig blijven hebben naast hun deelname aan de Buurtcirkel. Individuele begeleiding en

de Buurtcirkel zouden dus naast elkaar moeten blijven bestaan.

Verantwoordelijkheid wordt binnen de Wmo primair beschouwd wordt als een verplichting die voortkomt uit de relatie met anderen (bijvoorbeeld: “omdat jij mijn partner bent, moet *jij* voor mij zorgen”). In de Buurtcirkel worden verantwoordelijkheden echter niet toegewezen of verondersteld, maar in overleg wordt bepaald wie wat doet, wie wat leuk vindt en wie de benodigde vaardigheden heeft. Dit verlaagt de druk voor sociaal kwetsbare mensen om te voldoen aan verwachtingen en patronen. Dit idee van verantwoordelijkheid sluit aan bij Tronto (2003; 2013), die stelt dat we beter worden bediend door ons te concentreren op een flexibel begrip van verantwoordelijkheid dan door de verplichting te gebruiken als basis om te begrijpen wat mensen voor elkaar moeten doen. Ook Walker (2007) ziet verantwoordelijkheid in de eerste plaats niet als eigendom van iemand waaraan onvervreemdbare verplichtingen en rechten kunnen worden ontleend, maar eerder als iets dat naar voren komt in het omgaan met elkaar en dus als iets dat ook verloren kan gaan. Door deel te nemen aan een groep en duurzame contacten op de bouwen met anderen, voelen de deelnemers zich verantwoordelijk voor het bestaan van de Buurtcirkel en voor elkaar.

Voor de buurtcirkelcoaches is er het ‘Handboek Buurtcirkel’ waarin de methodiek Buurtcirkel staat beschreven. In het Buurtcirkel programma wordt gebruik gemaakt van een aantal principes en bestaande methodieken die aansluiten bij het gedachtegoed van Buurtcirkel en het perspectief dat Buurtcirkel wil bieden. Het handboek veronderstelt dat alle keuzes binnen de Buurtcirkel en de houding en acties van de buurtcirkelcoach gebaseerd zijn op verschillende goed doordachte methodieken. Omdat dit onderzoek een inductieve benadering volgde, is het handboek niet van tevoren bestudeerd. Dit onderzoek is een observatie van de Buurtcirkel als zorgpraktijk en geldt niet als evaluatie van de methodiek Buurtcirkel. We kunnen daarom geen

uitspraak doen over de gemaakte keuzes en het handelen van buurtcirkelcoaches.

4.2 Meerwaarde van dit type onderzoek

De meerwaarde van participerend observatieonderzoek in de welzijnssector is dat belangrijke thema's in de praktijk ontdekt kunnen worden. The en Hak (1999) stellen dat eigen ervaringen kunnen leiden tot een beter inzicht in en begrip van de situatie en zodoende (extra) onderzoeksgegevens opleveren. Volgens hen zijn deze ervaringen zelfs essentiële data voor het begrijpen van gedrag van mensen. De vele reflecties op onze observaties en het actief deelnemen aan de Buurtcirkel als deelnemer heeft dit ook bij de onderzoekers opgeleverd: de onderzoekers konden als het ware invoelen hoe het is om een kwetsbare Rotterdammer te zijn. Dat is de kracht van participerende observatie. Interviewen als methode levert slechts informatie op over wat de deelnemers belangrijk vinden, wat er goed gaat en waar zij tegenaan lopen. (Passief) observeren als methode betekent dat de onderzoekers hun interpretaties niet kunnen toetsen, geen verdiepende vragen kunnen stellen en niet kunnen ervaren hoe het is om deelnemer te zijn. Een andere reden waarom dit type onderzoek zo geschikt is, is dat het de drempel kan verlagen voor deelnemers om hun gevoelens en onzekerheden tegenover de onderzoeker te uiten. Dit is vooral het geval bij gevoelige onderwerpen en kwetsbare groepen (Pasma, 2015). Hierdoor kan het onderzoek nog meer diepgang krijgen.

“Mensen worden opener als je ze kennen. Na een tijdje durfden mensen mij persoonlijke dingen te vertellen.” (Veldaantekening onderzoeker)

4.3 Beperkingen van het onderzoek

Het onderzoek kent een aantal beperkingen. Ten eerste konden de onderzoekers geen aantekeningen maken tijdens de Buurtcirkelbijeenkomsten (alleen achteraf). Hierdoor kan het zo zijn dat belangrijke waarnemingen of citaten werden gemist. Deze

beperking wordt tegengegaan door het feit dat we een half jaar lang geobserveerd hebben, en daarmee de rode draad wél hebben kunnen optekenen. Ten tweede, over een aantal minder verbaal ingestelde deelnemers was het moeilijker om data te verzamelen. Sommige deelnemers drukken hun ervaringen niet verbaal uit en is ook fysiek weinig zichtbaar. Via observaties was het niet mogelijk om van alle deelnemers te ontdekken wat er voor hen toe doet in het leven. Interviews boden ook geen oplossing. Ten derde, uit het onderzoek blijkt dat de Buurtcirkels (de onderzoekssetting) erg van elkaar kunnen verschillen. Er zijn bijvoorbeeld grote verschillen tussen de vrijwilligers. De ene vrijwilliger is enorm betrokken en doet veel buiten de avonden zelf, een andere vrijwilliger doet dit veel minder. Ook bevinden Buurtcirkels zich in verschillende fasen: de een wordt volledig begeleid door vrijwilligers terwijl de ander volledig afhankelijk is van de aanwezigheid van de coach. Buurtcirkel is sterk afhankelijk van kartrekkers en individuen. De dynamiek van de groep hangt sterk af van individuen met specifieke eigenschappen. Door deze diversiteit is het moeilijk om een eenduidig beeld te schetsen. Ondanks dat de uitgangspunten van Buurtcirkel hetzelfde zijn, zien we grote verschillen in groepen.

4.4 Suggesties voor toekomstig onderzoek

Middels dit onderzoek leren we te begrijpen wat er voor kwetsbare Rotterdammers toe doet in het dagelijks leven, hoe ze daar invulling aan geven en welke obstakels daarbij komen kijken. Het toont inzicht in de leefwereld van de ontvangers van zorg en ondersteuning. Een volgende stap is om deze leefwereld te verbinden met de leefwerelden van andere betrokkenen bij de Wmo: die van zorgverleners, mantelzorgers, beleidsmedewerkers, vrijwilligers en zij die de zorg voor de gemeente inkopen. In vervolgonderzoek willen we dit vormgeven middels een responsieve dialoog. Dit sluit aan bij de huidige nationale vraag hoe gemeenten de stem van een bredere en meer diverse groep inwoners met ervaringskennis kunnen bereiken en benutten voor verbetering van beleid en dienstverlening (Van

Schaijk, Verweij & Sok, 2020). Ook de gemeente Rotterdam zoekt actief naar nieuwe vormen om de stem van hun *klanten* te horen en hun inbreng serieus te nemen, zodat zij in hun ondersteuning beter kunnen aansluiten bij wat deze ontvangers van zorg en ondersteuning zelf belangrijk vinden. Dit huidige onderzoek vormt daar een basis voor.

Vanuit ons onderzoek kunnen we geen uitspraak doen over de ontwikkeling van individuele deelnemers. Tijdens onze onderzoeksperiode zijn er geen deelnemers 'uitgestroomd' omdat zij de Buurtcirkel niet meer nodig hebben. Wel zijn er vier deelnemers uitgevallen (door opname in een afkickkliniek, door psychische problemen, door onbekende redenen) voor een bepaalde of onbepaalde tijd. Maar, dat kan niet gecorreleerd worden aan de Buurtcirkel. Dit onderzoek is geen effectstudie: de vraag of de Buurtcirkel leidt tot meer zelfredzaamheid en eigen kracht valt buiten onze scope evenals de vraag of Buurtcirkel leidt tot minder professionele zorg. Om effecten aan te tonen, zal dit in de toekomst op kwantitatieve wijze onderzocht moeten worden.

5 Conclusies

Welke thema's worden zichtbaar in de praktijk van kwetsbare Rotterdammers?

De belangrijkste thema's die zichtbaar zijn geworden in dit onderzoek zijn de grenzen aan zelfstandigheid, gelijkwaardigheid gebeurt samen, veiligheid is geborgenheid, betekenisvolle verantwoordelijkheid en groepsgevoel ontstaat samen.

Het wordt duidelijk dat de sociaal kwetsbare Rotterdammers en Capellenaren in dit onderzoek behoefte hebben om zich te ontwikkelen op het gebied van zelfstandigheid. Zij willen graag in hun eigen tempo nieuwe vaardigheden ontwikkelen en initiatief leren tonen. Zelfstandigheid gaat er ook over dat zij hulp aan anderen durven te vragen als zij ergens zelf niet uitkomen. Het is een streven waar mensen in hun eigen tempo en op hun eigen manier stappen in kunnen zetten. Tegelijkertijd komt uit dit onderzoek de kwetsbaarheid van deze groep naar voren. Mensen zijn op verschillende terreinen kwetsbaar: sociaal, financieel en psychisch. Een kleine tegenslag kan ervoor zorgen dat mensen zich uit het veld geslagen voelen en niet komen opdagen.

Voor deelnemers aan een Buurtcirkel is het belangrijk om gelijkgestemden te ontmoeten. Sociaal kwetsbare burgers willen in aanraking komen met anderen van diverse leeftijden, achtergronden, problematiek etc. Gelijkgestemd betekent niet dat mensen op ieder vlak gelijk hoeven zijn, maar dat mensen elkaar als 'gelijken' op een gelijkwaardige manier behandelen en respectvol zijn naar elkaar. Deelnemers vinden over het algemeen dat je van anderen gelijke verwachtingen mag hebben wat betreft inzet en motivatie in een groepsproces. De praktijk is weerbarstiger en deze verwachtingen lijken onrealistisch bij een groep die kwetsbaar is. Sommige kwetsbare Rotterdammers zijn (tijdelijk) niet in staat om verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf en anderen. Dit betreft bijvoorbeeld degenen die kampen met psychische klachten.

Om sociaal kwetsbare mensen de ruimte te geven om zich te kunnen ontwikkelen, hebben zij houvast nodig. Zij zijn niet altijd in staat om initiatief te nemen als het gaat om het opdoen van sociale contacten. Een vast moment in de week waarop mensen elkaar zien, geeft houvast. Een coach of vrijwilliger kan dienen als steuntje in de rug. Het deelnemen aan een whatsappgroep maakt contact met anderen laagdrempeliger, maar de behoefte aan digitaal contact verschilt enorm.

Veiligheid binnen een groep is een belangrijke voorwaarde voor mensen om zich te kunnen ontwikkelen, maar dit wordt niet altijd gerealiseerd. In hoeverre zich mensen daadwerkelijk onveilig voelen, is lastig te achterhalen omdat zij zich hier meestal niet over uitspreken. De verantwoordelijkheid om in te grijpen (bij een conflict of onveilige situatie) ligt nu voornamelijk bij deelnemers in de groep (en wordt gezien als leerproces). Mensen willen graag 'zichzelf' kunnen zijn maar hun gedrag kan er ook voor zorgen dat anderen zich niet prettig voelen. Bij gevoelens van onveiligheid is het aan een groep zelf om dit te signaleren en op te pakken. De vrijwilliger en coach grijpen niet snel in. Het is de vraag in hoeverre deelnemers conflicten zelf kunnen oplossen en of hier op sommige momenten niet meer sturing nodig. Buurtcirkel stimuleert echter de bereidheid van deelnemers om risico's te nemen en om te leren gaan met risico's. Dit staat betekend als het principe van "dignity of risk." Veel deelnemers (en begeleiders) zijn gewend geraakt aan risicomijdend gedrag. Het aanleren van (nieuwe) vaardigheden, denkstappen en het oppakken van activiteiten, vraagt om het (weer) durven nemen van risico's. Deze manier van methodisch handelen door de Buurtcirkelcoach is een belangrijk uitgangspunt van Buurtcirkel.

Sociaal kwetsbare mensen krijgen in de Buurtcirkel taken toebedeeld van de coach, vrijwilliger en leren daarmee verantwoordelijk te zijn voor iets. Dit kan een gevoel van eigenwaarde geven, wat bijvoorbeeld te zien is in de complimenten die iemand krijgt

wanneer hij of zij gekookt heeft. Het betreft veelal wel dezelfde mensen in een groep die bepaalde verantwoordelijkheden nemen. Dit omdat deze taak (verantwoordelijkheid) aansluit bij hun interesses of omdat het helpen van andere mensen hen voldoening geeft.

Hoe verhouden deze thema's zich tot de uitgangspunten van het Wmo-beleid?

Sociaal kwetsbare Rotterdammers leren om verantwoordelijkheid te nemen voor hun eigen leven maar ook voor elkaar. Het leren van verantwoordelijkheid doen mensen door de relaties die mensen aangaan met anderen. Dit past bij het idee van Walker (2007) die stelt dat mensen verplicht zijn om op anderen te reageren met wie de voortdurende relatie met hen, hen afhankelijk maakt van ons. Binnen een groep leren sociaal kwetsbare Rotterdammers elkaars behoefte aan zorg herkennen en erkennen. Vervolgens zijn zij bereid om te handelen naar de zorgbehoefte van een ander (Tronto, 2003, 2013).

Een deelnemer van Buurtcirkel beschrijft dat de Buurtcirkel voor hem een soort 'samenleving in het klein' is waar hij en de andere deelnemers kunnen 'oefenen'. Het gaat daarbij om het nemen van verantwoordelijkheid voor jezelf en voor anderen. Het herkennen van elkaars behoeftes en grenzen is voor sommige sociaal kwetsbare Rotterdammers lastig. Mensen gaan soms over elkaars grenzen heen, er ontstaan ruzies of mensen voelen zich onveilig. Ook komt het voor dat mensen de ander en diens behoeftes 'negeren'. Er wordt soms door de deelnemers van een Buurtcirkel bijvoorbeeld helemaal geen interesse getoond of contact gemaakt met een bepaalde deelnemer. Deelname aan een groep brengt automatisch ook een verantwoordelijkheid met zich mee en er worden verwachtingen van deelnemers geschapt. Het nemen van deze verantwoordelijkheid is een leerproces waarbij de botsingen met anderen ook kunnen leiden tot leerervaringen. Het onderdeel zijn van een groep is enerzijds vrijwillig, mensen mogen doen waar ze zin in hebben en kunnen komen en gaan wanneer zij willen. Anderzijds wordt er wel verwacht dat mensen zich op tijd

afmelden als ze er niet zijn en dat ze zich houden aan gemaakte afspraken. Voor deelname aan Buurtcirkel is een zorgovereenkomst ondertekend, waarin staat dat Buurtcirkel onderdeel is van het ondersteuningsaanbod en dat dat gepaard gaat met verantwoordelijkheden. Als deelnemer blijft er een spanningsveld tussen 'jezelf kunnen zijn' en je eigen belang en de verantwoordelijkheid die je hebt naar anderen.

Het doel van het samenzijn met de groep is vanuit zorgorganisatie Pameijer om deelnemers zelfstandiger (met minder begeleiding) te laten functioneren. Het gaat daarbij niet om het volledig autonoom kunnen functioneren maar juist om het feit dat deelnemers hulp en ondersteuning durven en kunnen vragen aan anderen en hierdoor sociaal minder kwetsbaar worden. Dit onderzoek kan niet beantwoorden of deze doelstelling behaald wordt. Wat het onderzoek wel laat zien, is dat naast eventuele professionele begeleiding Buurtcirkel een vangnet is voor mensen, vooral om samen te kunnen zijn. Dat is wellicht wel de grootste meerwaarde van het onderdeel zijn van een groep. Bij een deel van de deelnemers kan professionele begeleiding gaandeweg wel geheel worden afgebouwd, maar het is onduidelijk welke rol de Buurtcirkel daarin heeft. Zorgaanbieders hebben een bepaalde maatschappelijke verantwoordelijkheid en doelstelling, maar dit onderzoek roept wel de vraag op of deze doelstelling gericht moet zijn op het vergroten van zelfstandigheid (en daarmee afname van zorg). De problematiek van een deel van de sociaal kwetsbare mensen kenmerkt zich immers door pieken en dalen, waarbij volledige zelfstandigheid irreëel is. Zou het samenzijn met anderen an sich ook niet als een resultaat kunnen worden beschouwd?

Het samenzijn in een groep betekent veel voor de sociaal kwetsbare Rotterdammers in dit onderzoek. Tegelijkertijd biedt het veel ontwikkelingsmogelijkheden. Er is bij alle deelnemers uit Buurtcirkel ruimte om te groeien, hoe klein die groei of verandering ook is. Bij het ontwikkelen van zelfstandigheid is het belangrijk dat een deelnemer zich open leert stellen voor andere deelnemers en aan

anderen hulp leert vragen (zowel praktische hulp als emotionele steun). Deelnemers hebben mensen nodig waar zij zich veilig bij voelen, zich uit durven spreken en zichzelf kunnen zijn. De mate waarin deelnemers dit weten te realiseren verschilt, maar deelnemers kunnen zich hierin wel altijd verder ontwikkelen. Ze leren om eigen initiatief te nemen en zelf een activiteit op te zetten. Ook leren zij eigen regie te nemen over hun leven, zelf keuzes te maken en verantwoordelijkheden te dragen. Zij worden door de coaches en vrijwilligers uitgedaagd om zelf oplossingen te zoeken voor hun probleem en zelf een ander om hulp te vragen als zij die nodig hebben. Het tonen van eigen kracht is bevorderlijk voor de eigenwaarde van deelnemers, zij ontwikkelen zelfvertrouwen en leren hun eigen kwaliteiten kennen.

Het leerpotentieel wat Buurtcirkel voor deelnemers kan realiseren is sterk afhankelijk van verschillende factoren, zoals de samenstelling en kartrekkers in de groep, de sfeer en de begeleiding. De groepsdynamiek is complex en niet zomaar van bovenaf te sturen. Ondanks dat er een universele aanpak voor coaches van Buurtcirkel is, blijkt dat de uitwerking van Buurtcirkelpraktijk aan vele factoren onderhevig is. Je kunt als coach of vrijwilliger niet zomaar afdwingen dat bepaalde onderwerpen in de Buurtcirkel wel of juist niet worden besproken. Als de vrijwilligers en coaches meer regels opleggen aan de groep dan verliest deze juist haar kracht. Dat wat de Buurtcirkel voor sociaal kwetsbare mensen juist waardevol maakt, is dat zij zelf invloed hebben op hoe deze wordt ingericht en dat zij ruimte krijgen om initiatieven te ondernemen maar ook om fouten te maken. Juist deze kracht is ook een kwetsbaarheid van de Buurtcirkel. Als de sfeer, veiligheid en inzet van deelnemers niet positief zijn dan is dit niet eenvoudig te veranderen.

Wat betekenen de inzichten uit dit onderzoek voor goede Wmo-zorg en -beleid?

Samenvattend zou het beleid meer nadruk mogen leggen op het belang van het vervullen van sociale rollen buiten de zorg- en dienstverlening in plaats van op het bereiken van zelfredzaamheid. Bij zorg en ondersteuning moet de nadruk liggen en blijven liggen op het netwerk van deelnemers en het in contact brengen van mensen met gelijkgestemden. Voor de ondersteuning is het belangrijk dat groepen worden begeleid door vaste vrijwilligers en dat coaches/professionals kunnen inspringen indien de situatie daarom vraagt.

Voor goede Wmo-zorg en -beleid zou er meer aandacht moeten zijn voor de waarde van sociaal contact en een sociaal netwerk (preventief handelen). De verwachting vanuit beleid is dat de zorgbehoefte van cliënten door deel te nemen aan de Buurtcirkel afneemt. Het komt inderdaad voor dat de zorgbehoefte van deelnemers afneemt, maar dit kan (op basis van dit onderzoek) niet alleen worden toegeschreven aan hun deelname aan de Buurtcirkel. Ook is afname van zorg niet voor iedereen een realistisch eindpunt. Het doel van ondersteuning zou niet alleen moeten zijn dat de ene vorm van ondersteuning (de Buurtcirkel) de overige zorg die nodig is kan vervangen. Goede zorg bestaat uit verschillende vormen van zorg en ondersteuning die elkaar kunnen aanvullen en waarbij mensen zich op verschillende vlakken kunnen ontwikkelen (zowel op individueel vlak als in het contact met anderen).

Als deelnemer van de Buurtcirkel werken mensen aan hun sociale netwerk en leren zij verantwoordelijkheid nemen. De vaardigheden die zij hier leren zijn waardevol 'in zichzelf' ook als mensen in beperkte mate zelfredzaam zijn en/blijven. De waarde van het onderdeel uitmaken van een groep zou in beleid explicieter mogen worden benoemd. Deelnemers leren ervaringen te delen, activiteiten te ondernemen, hun talenten te ontwikkelen en verantwoordelijkheid te nemen voor zichzelf en in het contact met anderen. Het onderdeel zijn van een groep zorgt ook voor een gevoel van solidariteit en

verbondenheid. Voor het Wmo-beleid is het belangrijk dat sociaal kwetsbare Rotterdammers niet alleen de mogelijkheid krijgen om zich op individueel vlak te ontwikkelen, maar dat zij ook de kans krijgen om dit in het bijzijn van gelijkgestemden te doen. Dit onderzoek toont de waarde aan van vriendschappen tussen burgers (cf. 'civic friendship', Vosman, 2014, p.126), maar laat ook zien hoe lastig het is voor sociaal kwetsbaren om deze 'vriendschappen' te krijgen en te behouden zonder ondersteuning.

Dit onderzoek laat juist het belang van aanvullende professionele ondersteuning zien. Mensen zijn niet alleen kwetsbaar op sociaal vlak maar kunnen daarbij ook kwetsbaar zijn op fysiek, financieel en psychisch vlak. Bij een kleine tegenslag kunnen zij hun motivatie verliezen of komen zij niet opdagen. Het is belangrijk dat er op het moment dat mensen uitvallen/ uit dreigen te vallen professionele begeleiding beschikbaar is die met hen in gesprek gaat en hen weer motiveert. Dit kan worden gedaan (en gebeurt nu ook al) door de individuele coaching die deelnemers krijgen als zij deelnemen aan Buurtcirkel. Waar de vrijwilliger het groepsproces ondersteunt, bezoekt de coach de individuele deelnemers. Buurtcirkels zonder vaste of met wisselende vrijwilligers zijn kwetsbaar. Investeer in vaste vrijwilligers en zorg ook voor voldoende ondersteuning vanuit zorgorganisaties aan vrijwilligers. Bij gebrek aan voldoende ondersteuning kunnen sociaal kwetsbare Rotterdammers buiten beeld raken.

Uit dit onderzoek blijkt dat mensen behoefte hebben aan houvast en vaste momenten waarop zij anderen ontmoeten. Sociaal kwetsbare mensen vinden het lastig om zelf initiatief te nemen om met anderen af te spreken. Het is voor hen belangrijk dat zij in contact worden gebracht met anderen waar zij op basis van gelijkwaardigheid mee kunnen omgaan. Hierbij kunnen zorgorganisaties een netwerk/het in contact komen met anderen faciliteren (zoals reeds veelvuldig gedaan wordt door bijvoorbeeld woonzorgorganisaties).

Mensen moeten de ruimte krijgen om zichzelf te ontwikkelen en zelf oplossingen te bedenken voor problemen. Zij moeten de vrijheid krijgen om fouten te maken zonder dat een coach of vrijwilliger direct ingrijpt. Vanuit de Buurtcirkelmethodiek wordt dit ook wel het 'dignity of risk principe' genoemd. Ook conflicten en onenigheden zijn onderdeel van het leven en daarbij leerervaringen voor deelnemers. Juist het feit dat deelnemers verantwoordelijkheid leren dragen en eigen taken krijgen, draagt bij aan een gevoel van eigenwaarde. Tegelijkertijd moet de veiligheid binnen het groepsproces goed worden gewaarborgd. Dit is lastig vanwege de complexiteit van groepsdynamiek en het feit dat deelnemers in een groep (in staat moeten zijn) gevoelens van onveiligheid te willen herkennen en oppakken. In Buurtcirkels zonder vaste of met wisselende vrijwilligers is er meer risico dat gevoelens van onveiligheid niet worden opgemerkt. In die zin is het belangrijk dat een coach af en toe meekijkt (ook als een persoon of groep relatief zelfstandig functioneert). Als er sprake is van conflict en/of gevoelens van onveiligheid dan is het belangrijk dat hierover door de ondersteunende vrijwilliger en coach met de groep wordt gesproken.

Bijlage A

- Abma, T.A. & Widdershoven, G.A.M. (2006). *Responsieve methodologie: Interactief onderzoek in de Praktijk*. Den Haag, Lemma.
- Baarda, D.B., de Goede, M.P.M., & Teunissen, J. (2009). *Basisboek kwalitatief onderzoek: Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van kwalitatief onderzoek*. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- Boot, A. W. A., Bovens, M. A. P., Engbersen, G. B. M., Hirsch Ballin, E. M. H., de Visser, M. (2017). Weten is nog geen doen. Een realistisch perspectief op redzaamheid. Den Haag: WRR
- Bredewold, F., Duyvendak, J. W., Kampen, T., Tonkens, E. & Verplanke, E. (2018). *De verhuizing van de verzorgingsstaat* (1ste editie). Amsterdam, Nederland: Uitgeverij van Gennep B.V.
- Broeders, D., Das, D., Jennissen, R., Tiemeijer, W. & De Visser, M. (2018) Van verschil naar potentieel: een realistisch perspectief op de sociaaleconomische gezondheidsverschillen, WRR-Policy Brief 7. Den Haag: WRR.
- Boeije, H. (2005). *Analyseren in kwalitatief onderzoek*. Amsterdam: Boom Onderwijs.
- Bowers, H., Lockwood, S., Eley, A., Catley, A., Runnicles, D., Mordey, M., Barker, S., Thomas, N., Jones, C. & Dalziel, S. (2013). Widening choices for older people with high support needs. UK: York: Joseph Rowntree Foundation.
- De Bil, P. (2017). *Observeren, registreren, rapporteren en interpreteren*. Amsterdam: Boom Uitgever.
- De Roo, A., Jagtenberg, R., Van der Boom, A. & Vrieling, S. (2019). De netwerkkracht van de Rotterdammer in het sociale domein Een onderzoek naar activering van netwerken via Wijkteams en Eigen Kracht conferenties Rotterdam: Erasmus Universiteit.
- De Taskforce (2018). De juiste zorg op de juiste plek: Wie durft? Den Haag: Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn & Sport.
- Engster, D. (2007). *The Heart of Justice: Care Ethics and Political Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Fox, A. (2011). A new model for care and support: sharing lives and taking charge. *Working with Older People*, 15(2):58- 63.
- Frambach, J.M., Van der Vleuten, C.P. & Durning, S.J. (2013). AM Last Page: Quality Criteria in Qualitative and Quantitative Research. *Acad Med*. 88(4):552.
- Gemeente Rotterdam. (2019). Startnotitie Zorg, Welzijn en Jeugdhulp. Rotterdam: Gemeente Rotterdam.
- Hoekstra, L.T.M. & Reelick, N.F. (2012). Kwetsbaar en Krachtig. Rotterdam: Sociaal-Wetenschappelijke Afdeling, Gemeente Rotterdam.
- Hoekstra L.T.M. De Snoo M. & Collard, P.R. (2016). Kwetsbaar en Krachtig 2: Ontwikkeling van zelfredzaamheid en participatie van kwetsbare Rotterdammers 2011-2016. Gemeente Rotterdam: Rotterdam.
- Hoekstra, L.T.M. & Collard, P.R. (2017). *Kwetsbaar en Krachtig: De zoektocht naar passende ondersteuning om betekenisvol te kunnen leven*. Gemeente Rotterdam: Rotterdam.
- Gilligan, C. (1982). *In a different voice: psychological theory and women's development*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Heijs, N. (2015). Community Support. Databank Effectieve sociale interventies. Utrecht: Movisie.
- Jansen, D., Werkman, W., & Francke, A. (2016). Dementiemonitor mantelzorg 2016: Mantelzorgers over zorgbelasting en ondersteuning. Utrecht: Nivel.
- Kittay, E.F. (1999). *Love's labor: essays on women, equality, and dependency*. New York: Routledge.
- Leget, C., Van Nistelrooij, I. & Visse, M. (2017). Beyond demarcation: Care ethics as an interdisciplinary field of inquiry. *Nursing Ethics*.
- Maso, I., & Smaling, A. (2004). *Kwalitatief onderzoek: praktijk en theorie*. Amsterdam: Boom.
- Migchelbrink, F. (2019). *De kern van participatief actieonderzoek*. Amsterdam: Uitgeverij SWP.
- Movisie (2015). De voordelen van de participatiesamenleving. Utrecht: Movisie.
- Movisie (2020). Eigen regie: Wat weten we en waar staan we? Geraadpleegd op 4 april 2020 op <https://www.movisie.nl/artikel/eigen-regie-wat-weten-we-waar-staan-we>

- Naaeke, A., Kurylo, A., Grabowski, M., Linton, D. & Radford, M. (2011) Insider and Outsider Perspective in Ethnographic Research. *Proceedings of the New York State Communication Association: Vol. 2010, Article 9*.
- Pasman, R. (2005). Verplegen bij versterven: De meerwaarde van intensief participeren. *KWALON*, 28, 10(1): 20-24.
- Patton, M. (2002). *Qualitative research and evaluation methods*. Sage publications
- Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu (2018). Volksgezondheid toekomstverkenning 2018: Een gezond vooruitzicht (2018). Bilthoven: RIVM.
- Risbo (2017). Netwerken in de buurt: Een onderzoek naar het nieuwe zorgconcept Buurtcirkel. Utrecht: Movisie.
- Rotterdamse Rekenkamer (2018). Het komt niet in de buurt: onderzoek naar aanpak knelpunten functioneren wijkteams. Rotterdam.
- Sociaal en Cultureel Planbureau (2017). Zicht op de Wmo 2015: Ervaringen van melders, mantelzorgers en gespreksvoerders. Den Haag.
- The, A. & Hak, T. (1999). Niet interviewen maar participeren. *KWALON* 11, 4(2):6- 13.
- Tonkens, E. (2015). Vijf misverstanden over de participatiesamenleving. *Tijdschrift voor gezondheidswetenschappen*, 93(1), 1–3.
- Tonkens, E. & Duyvendak, J.W. (2018) Decentralisaties bedreigen democratie, professionaliteit en solidariteit. *Sociale Vraagstukken*, september 2018.
- Tronto, J. (1993). *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethic of Care*. New York: Routledge
- Tronto, J. (2013). *Caring democracy: Markets, equality and justice*. New York: New York University Press.
- Tronto, J. C., & Fisher, B. (1990). *Toward a Feminist Theory of Caring*. In E. Abel, & M. Nelson (Eds.), *Circles of Care* (pp. 36-54). Albany, NY: SUNY Press.
- Van den Brink, C. (2013). Kennisdossier 5. Zelfregie, eigen kracht, zelfredzaamheid en eigen verantwoordelijkheid: De begrippen ontward. Utrecht: Movisie/ AVI.
- Van Heijst, V. A. (2008). *Iemand zien staan*. Utrecht: Uitgeverij Klement.
- Van Nistelrooij, A.A.M. & Visse, M.A. (2018). Me? The invisible call of responsibility and its promise for care ethics. *Medicine, Health Care and Philosophy*: 1-11.
- Van Rijswijk, P. (2020). (Persoonlijke communicatie, 25 mei 2020). Accountmanager van Pameijer.
- Van Schaijk, R., Verweij, S. & Sok, K. (2020). Beter beleid met ervaringskennis van inwoners: Aanwijzingen voor meer inclusieve cliënt- en inwonerparticipatie. Utrecht: Movisie.
- Verbeek K., Van de Werfhorst, K.J., Salomé, Busweiler, T., Britt, A., Van Klaveren, S. & Booger, M. (2018). Beleidsparticipatie in de Wmo 2015: Een kwalitatief onderzoek naar ervaringen in de lokale praktijk. Den Haag: BMC.
- Visse, M. & Abma, T.A. (2018). *Evaluation for a Caring Society*. USA: IAP Publishers.
- Visse, M. A., Abma, T. A. & Widdershoven, G. A. M. (2015). Practising political care ethics: Can responsive evaluation foster democratic care? *Ethics & Social Welfare*, 9(2), 164–182.
- Vosman, F.J.H. (2014). Zorg vanuit zorgen gedacht: de veranderende ethiek in een gedecentraliseerde zorg. *Christen Democratische Verkenningen*, zomer 2014: 121-127.
- Walker, M. U. (2007). *Moral Understandings: A Feminist Study in Ethics*. Oxford: University Press.

Bijlage B Toestemmingsformulier

Informatie voor deelname aan het onderzoek

‘Passende Ondersteuning’

We willen je graag meer vertellen over het onderzoek naar passende ondersteuning.

Waar gaat het onderzoek over?

Samen met jouw Buurtcirkelcoach en vrijwilliger ga je op zoek naar ondersteuning en krijg je hulp bij dagelijkse dingen. Het kan bijvoorbeeld gaan om hulp bij de administratie of de boodschappen of om leuke dingen zoals een kopje koffie drinken of ergens gaan eten. Ook praat je met de andere mensen in de Buurtcirkelbijeenkomsten over dagelijkse dingen en help je elkaar waar mogelijk. De gemeente wil graag weten hoe het met de ondersteuning gaat en wat de ondersteuning voor je betekent. Op die manier kunnen we leren hoe we mensen zo goed mogelijk kunnen helpen.

Wat betekent het voor jou?

Voor het onderzoek willen we de komende tijd graag meekijken bij de Buurtcirkelbijeenkomsten en bij gesprekken tussen jou en de Buurtcirkelcoach/vrijwilliger. Wat betekent de ondersteuning van de Buurtcirkel voor jou? Dit willen we graag van jou en de ondersteuners horen. Wij zouden graag af en toe naar de bijeenkomsten van de Buurtcirkel willen komen om te luisteren en om een paar vragen stellen over hoe het met je gaat en wat je van de ondersteuning vindt.

Wat gebeurt er met je gegevens?

Voor deelname aan het onderzoek vragen we je om het toestemmingsformulier in te vullen en te ondertekenen. We gaan vertrouwelijk met je gegevens om. Dat betekent dat niemand anders je gegevens te zien krijgt. Je naam komt niet in het verslag.

Heb je vragen?

Heb je vragen over het onderzoek dan kun je ons bellen of mailen. Hieronder staan onze mailadressen en telefoonnummers.

De onderzoekers

Susan Brand

Sw.brand1@Rotterdam.nl

06-39012770

Pascal Collard

Pr.collard@Rotterdam.nl

06-39014483

Toestemmingsformulier

Passende Ondersteuning

Ik heb de brief gelezen. Ook kon ik vragen stellen. Mijn vragen zijn voldoende beantwoord. Ik had genoeg tijd om te beslissen of ik meedoe.

Ik weet dat meedoen vrijwillig is. Ook weet ik dat ik op ieder moment kan beslissen om toch niet mee te doen of te stoppen met het onderzoek. Daarvoor hoef ik geen reden te geven en dit heeft geen gevolgen voor de hulp die ik krijg.

Ik weet dat de onderzoekers de gegevens die zij verzamelen alleen voor het onderzoek gebruiken.

Naam:

Handtekening:

Datum: __/__/__

Kennis voor een sterk Rotterdams beleid

Onderzoek en Business Intelligence is een afdeling binnen de gemeente Rotterdam. De afdeling verzamelt informatie en doet onderzoek voor het maken en uitvoeren van beleid door de gemeente Rotterdam. Het onderzoek kan gaan over onderwerpen als: gezondheid, zorg, onderwijs, re-integratie, demo-grafie, ruimtelijke ordening en veiligheid. Soms is de gemeentelijke organisatie het onderwerp, vaker gaat het over de stad en haar bewoners. Het doel is steeds om met deze verzamelde kennis het beleid en de bedrijfsvoering van de gemeente te verbeteren.

Auteurs

Susan Brand

Pascal Collard

Rotterdam.nl

